

Kwartelkoning beschermd

Het voorkomen van Kwartelkoningen is omgeven door geheimzinnigheid.

Nog maar recent is bekend geworden dat ze in het korte broedseizoen een nomadisch bestaan leiden en tweemaal broeden.

Vijf jaar geleden leek het doek gevallen voor de Nederlandse Kwartelkoning, maar geheel onverwachts veerde de broedpopulatie in de late jaren negentig weer op. Speculaties over deze toename zijn er volop.

Import uit Oost-Europa, waar de populatie profiteert van de ineenstorting van de landbouw? Opkomst van nieuwe natuur? Ondanks die toename, is het allerminst duidelijk of er sprake is van een duurzame situatie.

Nog steeds wordt het succesvol broeden van de vogels gehinderd door het uitmaaien van legfels. Recente beschermingsprojecten als IJsselcrex hebben in de afgelopen jaren laten zien dat het ook anders kan.

Dit voorjaar wordt de bescherming op landelijke schaal aangepakt.

In combinatie met een meer natuurlijke inrichting van de vele rivierdalen die ons land rijk is, leidt dat op termijn hopelijk tot veel geknars in de nachtelijke uren.

Verder in dit nummer:

- Poelruiter steeds meer waargenomen
- Goed broedseizoen Huiszwaluw
- Enquête ganzen- en zwanentellers
 - Veel ganzen en zwanen ondanks zachte winter
- Weidevogels in de ban van MKZ
- Inventariseren van de Waterral
 - Jonge Honden Bot & Bot over geloof en vogels
 - Winterkoning herstelt van strenge winter

Colofon

SOVON-Nieuws

Nieuwsbrief van SOVON Vogelonderzoek Nederland.

SOVON-Nieuws publiceert over SOVON-vogeltellingen, over de vereniging, en over andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie en lay-out

John van Betteray, Fred Hustings, Kees Koffijberg & Pim de Nobel. Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.

SOVON-Nieuws wordt gedrukt op chloorvrij papier. ISSN 1383-0635.

Lidmaatschap

Contributie 2001 waarnemende leden: f 15,-; niet-waarnemende leden: f 25,-. SOVON-leden ontvangen vier keer per jaar SOVON-Nieuws.

Ledenadministratie Jeroen van Zuylen, zie bureau-adres SOVON.

Bestuur

Voorzitter ad interim:

Edwin Kok, Sijsjes Peergaarde 20, 3824 BG Amersfoort.

Secretaris: Peter Milders

Penningmeester: Ekko Smith

Overige bestuursleden: Rob Goldbach en Rob van Westrienen.

Bureau

Adres SOVON, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen.

Tel: 024-6848111, Fax: 024-6848122,

E-mail: INFO@SOVON.NL,

Homepage: WWW.SOVON.NL,

Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056,

atlasrekening: 10.51.05.953.

Directeur Frank Saris,

Communicatie Carolyn Vermanen, Broedvogels Rob Vogel, Water- en wintervogels Marc van Roomen, Onderzoek Ruud Foppen.

Doelstelling

SOVON Vogelonderzoek Nederland stelt zich ten doel het coördineren, stimuleren en publiceren van ornithologisch veldonderzoek ten behoeve van natuurbescherming, beleid en wetenschap. De vereniging tracht dit doel te bereiken door het organiseren van grootschalige projecten waarin wordt samengewerkt tussen vrijwilligers, stafmedewerkers en andere instellingen.

Ecologische Deurwaarders, verenigt U!

De directeur van Stichting Natuur en Milieu (SNM) hield in de Volkskrant van 7 mei j.l. een behartigenswaardig betoog onder de titel: behandel ecologische schuld als staats-schuld. Zijn betoog was niet verrassend, alle aangesneden issues spelen al decennia (andere landbouw, ander vervoerssysteem, groene energie). Zijn oplossing, meer geld voor het aflossen van de ecologische schuld is in feite al zo oud als het proefschrift van Hueting, Nieuwe Schaarste en Economische Groei (1974). De conclusie in deze waanzinnige MKZ-tijd moet helaas zijn: het poldermodel werkt bij de natuurbescherming niet, al dat praten in commissies, als het erop aan komt wordt er alleen naar de economie geluisterd en worden unieke genetische rassen, zoals de Schoonebeker Schapen om economische redenen regionaal dus afgeslacht. Wij mogen eisen dat dit inmiddels op een 'diervriendelijker' manier is gebeurd dan de wijze waarop de Schotse Hooglanders van de Duursche Waarden aan hun einde zijn gekomen. Het blijft natuurlijk een grote schande, dat kerngezonde dieren met unieke genetische eigenschappen en met een essentiële functie in het natuurbeheer, vanwege enge landbouw-exportbelangen moeten worden geofferd, temeer daar indertijd bij de risico-afweging wel of niet inenten uitsluitend met landbouwbelangen rekening is gehouden. Hierover heeft SOVON overigens 'geen mening'.

Nu is er dan weer even enige aandacht voor dit soort misstanden, maar eigenlijk gebeurt dit al decennia lang: alles van waarde is immers weerloos. Al decennia lang laten we bij ons volle verstand de biodiversiteit in dit eens zo rijke land verslonzen. Ons land is sterk in het anderen de les lezen hoe de natuur beschermd dient te worden, de eigen achtertuin is echter een ecologisch rampgebied.

Voor de rechter is er misschien nog wat succes te boeken, zoals Das en Boom in ieder geval voor de korte termijn een aantal keren heeft aangetoond. Maar laten we ons niet rijk rekenen: juristen van de 'tegenpartij' zijn zich aan het wapenen om dit juridische argument op zijn 'polders' in te pakken. En dan zal bijv. Rijksweg 73 toch gewoon op de meest natuur- en milieuonvriendelijke, tevens kostbaarste oever van de Maas komen te liggen.

Maar ook over RW 73 heeft SOVON natuurlijk 'geen mening'.

Moet de natuurbescherming uit het bij voortduring gedwongen opereren vanuit de zijlijn onderhand niet de conclusie trekken dat ondanks de historisch gezien gigantisch gegroeide achterban, de inzet van andere middelen en instrumenten noodzakelijk is? Door de directeur van SNM worden ook de door het Natuurplanbureau regelmatig gepubliceerde Natuurbalansen aangehaald, als een laconieke opeenstapeling van onze tekorten: de ecologische schuld wordt steeds groter; "maar er is geen ecologische deurwaarder en de debiteuren liggen niet wakker van hun schulden". Maar die ecologische deurwaarder zijn we wel zelf. Als de natuurbescherming er niet in slaagt om de overheidsdebiteuren op dit falen aan te spreken, is het nogal logisch dat er niets verandert: het gaat niet vanzelf.

Nog voor er zelfs maar plannen waren voor een eerste Natuurbalans, heeft begin jaren '90 o.a. SOVON er bij de particuliere natuurbescherming op aangedrongen met een eigen Toestand van de Natuur te komen. Ondanks aanvankelijk enthousiasme is dat niet van de grond gekomen. Het werd toch meer als een taak van de overheid gezien. Reeds een eeuw geleden gaven de oprichters van de diverse particuliere natuurbeschermingsorganisaties ons de opdracht mee om het nationaal ecologisch kapitaal ieder jaar van een liefst goedkeurende accountantsverklaring te voorzien. De gegevens hiervoor zijn nog nooit zo gedetailleerd aanwezig geweest, al zullen we dit jaar met dank aan de MKZ voor veel soorten een heel broedseizoen moeten overslaan. We moeten onderling de organisatie voor het krijgen van zo een goedkeurende verklaring beter op elkaar afstemmen. De staatsschuld valt met geld alleen op te lossen, voor het inlossen van de ecologische schuld is meer nodig. Daar heeft SOVON duidelijk wel een mening over.

Foto omslag: Peter Eekelder

Frank Saris

Elegante Poelruiter steeds vaker waargenomen

De in ons land vrij zeldzame Poelruiter wordt vaak omschreven als een kleine Groenpootruiter. Determinatie van de soort is niet echt eenvoudig. Verschillen met een Groenpootruiter zijn onder andere het kleinere formaat als van een Witgat, slankere voorkomen, de donkere, naald-dunne en rechtere snavel en de proportioneel langere poten.

tekening: Roy Slaterus

Broed- en overwinteringsgebieden Poelruiters broeden van eind april tot in augustus in steppe-achtige, open en natte gebieden met korte grasvegetatie langs rivieren en meren. De broedgebieden strekken zich uit van West-Rusland en het oosten van de Oekraïne tot diep in centraal Siberië. Verder oostelijk zijn er nog enkele geïsoleerde broedgebieden tot in NO-China. In de laatste decennia van de 20e eeuw is het broedgebied in noordelijke en westelijke richting uitgebreid, met broedgevallen tot in Polen, Wit-Rusland en Finland. Ook in Roemenië en in Letland zijn met enige regelmaat broedgevallen vastgesteld. De overwinteringsgebieden liggen in Afrika ten zuiden van de Sahara. Kleine aantallen overwinteren in gebieden aan de Middellandse Zee, rondom de Rode Zee, in het zuiden van Azië, Indonesië en Australië. De totale populatie wordt geschat op ruwweg 400.000 vogels,

waarvan een kwart overwintert in het westen van Afrika.

CNDA en BSP

Alle waarnemingen van Poelruiters in ons land tot 1 januari 1993 zijn door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) beoordeeld. De waarnemingen tot aan deze datum zijn alle opgenomen in *Avifauna van Nederland I* (van den Berg & Bosman, 1999) en worden in dit artikel ter vergelijking gebruikt. Sinds 1 januari 1993 is de soort opgenomen op de lijst van het Bijzondere Soorten Project Niet-broedvogels (BSP) van Sovon.

Minder zeldzaam

Op 30 mei 1957 werd in Philippine voor het eerst een Poelruiter in Nederland gezien, bijna een jaar later volgde nummer twee en opnieuw in Zeeland, een vondst op 3 mei 1958 bij Het Zwin. In

de jaren zestig verschenen Poelruiters regelmatig, maar niet jaarlijks, in ons land (figuur 1, pag.4). Vanaf 1971 wordt de soort jaarlijks gemeld, maar tot de tweede helft van de jaren tachtig ging het doorgaans om minder dan vijf exemplaren per jaar.

Sindsdien is de soort aan een opmerkelijke opmars bezig waarbij enkele jaren eruit springen: 1992 (23 exemplaren /17 waarnemingen), 1994 (32/21), 1997 (31/25) en 1998 (31/19). Relatief schaars was de soort in 1993, mogelijk doordat de Poelruiter sinds 1 januari 1993 niet meer door de CDNA wordt beoordeeld. Het lijkt erop dat het even heeft geduurd voordat het bij waarnemers bekend was dat waarnemingen nu bij het BSP terechtkonden. Het bescheiden aantal in 1999 komt door trage inzending van waarnemingen.

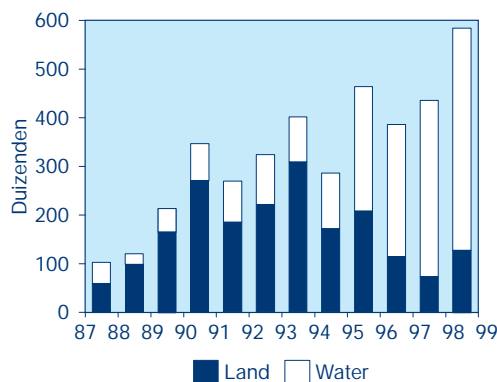
De sterke toename van de soort blijkt ook uit het totaal aantal waarnemingen in de zes BSP-jaren: 174 exemplaren, 131 waarnemingen. In de veel langere periode die eraan voorafging (1957-92, 35 jaren) werden in totaal 158 exemplaren gemeld (133 waarnemingen). In de jaren zeventig en tachtig werd drie maal een groep van drie vogels waargenomen (voorjaar 1972, 1981 en 1988). Sindsdien is dit veel vaker voorgekomen (tien maal in de jaren negentig). De eerste groep van vier vogels verbleef in augustus 1994 in het Jaap Deensgat in het Lauwersmeer. Ook in augustus 1995 (Eemshaven) en september 1997 (Lepelaarplassen) werden groepjes van vier gezien. De grootste groep Poelruiters tot nu toe bestond uit vijf vogels op 2 juli 1998 in de Ezumakeeg (Fr). In dit gebied werden in dat jaar ook twee maal vier vogel gemeld.

De toename van het aantal gevallen in Nederland valt samen met een west-

Van de redactie

Het zal de aandachtige lezer niet ontgaan zijn dat in het vorige nummer van Sovon-Nieuws verschillende grafieken en kaarten niet tot hun recht kwamen. Problemen met de uitwisselbaarheid van computerprogramma's en een nieuwe wijze van productie waren hiervoor de oorzaak. Wij hopen dat deze problemen met ingang van dit nummer tot het verleden behoren.

De grafiek van overwinterende zwanen, behorend bij het artikel over Watervogels in de Zoete Rijkswateren 1999/2000, wordt in dit nummer herhaald, omdat deze figuur dermate verminkt was dat de essentie niet meer overkwam.

Aantal Knobbelswanen en Kleine Zwanen per winterseizoen in de omgeving van het Veluwemeer/Drontermeer vanaf 1987/88. Weergegeven is het aantal doorgebrachte zwaan-dagen van oktober t/m maart, op het Veluwemeer/Drontermeer (waterplanten) en het agrarisch gebied in de directe omgeving in Flevoland en Gelderland (grasland en oogstresten).

waartse uitbreiding van het broedgebied van de Poelruiter. Voorts spelen de toename van het aantal vogelaars (vooral twitchers), grotere determinatiekennis en verbeterde optische apparatuur (telescopen) een rol.

Verspreiding

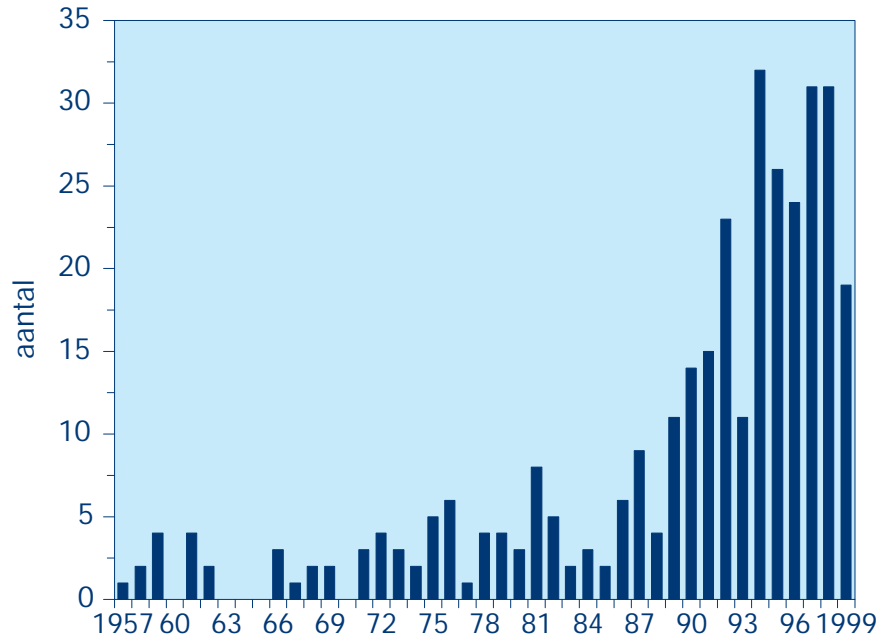
De meeste BSP-waarnemingen stammen uit de noordelijke en westelijke provincies (figuur 2). Enkele gebieden springen er duidelijk uit. In het Ramme-gors in het Deltagebied zijn in 1994-99 jaarlijks één (1996) of twee vogels gezien. Ze blijven er vaak weken achtereen pleisteren. Op één waarneming in het voorjaar na (maart 1995) zijn de vogels gezien tussen 2 juli en 6 september. Een gebied dat in 1998 enorm in trek was bij Poelruiters - en andere steltlopers - is de Ezumakeeg, een natuurontwikkelingsgebied aan de westkant van het Lauwersmeer. In dat jaar werden hier tussen 6 juni en 20 augustus maximaal vijf vogels gezien, regelmatig werden er 2-4 geteld. Op het Eemshaventerrein zijn vrijwel jaarlijks Poelruiters gezien, soms ook in het voorjaar (april 1993, mei 1994 en 1996).

In vergelijking met de periode 1957-92 zijn in 1993-99 meer Poelruiters waargenomen in de provincies Friesland (toen 5% van alle waarnemingen, nu 19%, vooral dankzij de Ezumakeeg) en Zuid-Holland (10 resp. 18%). Veel minder Poelruiters zijn gezien in Flevoland (24 resp. 5%). In de jaren zeventig, en in mindere mate zestig en tachtig, van de vorige eeuw was Flevoland de provincie om Poelruiters te zien. In maar liefst 18 van de 36 jaren in 1957-92 is de soort hier waargenomen. Provincies die beide perioden relatief veel waarnemingen opleverden (>10%) zijn Zeeland, Noord-Holland en Groningen.

Vanzelfsprekend heeft de overgrote meerderheid van de waarnemingen betrekking op pleisteraars. In de BSP-jaren zijn acht Poelruiters overtrekkend gezien, op één na allemaal op de voorjaars-trektelpost bij uitstek, Breskens. Trekkers werden hier gemeld in 1993 (4 ex. waaronder een duo), 1994, 1996 en 1998. De vroegste werd er gezien op 27 april 1993 en de laatste op 23 mei 1993. De enige trekwaarneming elders viel op 1 mei 1994 in het Lauwersmeer.

Voor- en najaarstrek

Figuur 3 geeft het seizoenspatroon weer voor beide perioden: 1957-92 en 1993-99. De overeenkomst is, dat de soort in ons land met name aanwezig is van april tot september, zelden in maart, oktober en november. Een voorjaarspiek is herkenbaar in april-mei terwijl de meeste vogels tijdens de najaarstrek worden

Figuur 1. Aantal waargenomen Poelruiters per jaar in 1957-1999 (n=336). Waarnemingen uit 1957-92 zijn afkomstig uit de Avifauna van Nederland Deel 1, waarnemingen uit 1993-99 uit het BSP-archief.

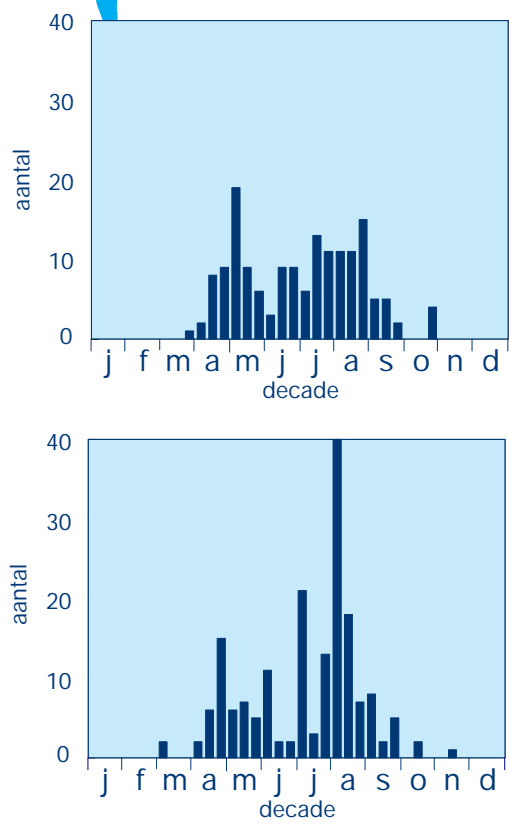
De lijst van contactpersonen in de vorige Sovon-Nieuws is inmiddels achterhaald. In Brabant-Oost heeft Wiel Poelmans zich aangemeld als opvolger van Piet van den Hout. Verder zijn we op zoek naar een opvolger voor André van Kleunen in het district Utrecht. Piet en André: dank voor jullie werk en Wiel: veel plezier gewenst. Verder zoeken we nog steeds een contactpersoon voor Noord-Holland-Noord. Geïnteresseerden uit Noord-Holland en Utrecht worden verzocht contact op te nemen met Arjan Boele op het Sovon-kantoor.

De onderstaande mensen verzorgen de regionale coördinatie en de controle van de formulieren. De post voor de contactpersonen verloopt via het Sovon-kantoor.

- 1 Noord-Holland-Noord: vacant
- 2 Friesland: Dick Schut
- 3 Groningen: Theo Bakker
- 4 Drenthe: Albert Hidding
- 5 Twente: Bé van Kuik
- 6 Overijssel-West: Vincent Martens
- 7 Flevoland: Henny van den Heuvel
- 8 Noord-Holland-Zuid: Patrick Bergkamp
- 9 Zuid-Holland-Noord: Hans Westerlaken
- 10 Utrecht: vacant
- 11 Veluwe: Ton Drost
- 12 Achterhoek: Erik Ernens
- 13 Grote Rivieren: Peter Eekelder
- 14 Zeeland: Alex Wieland
- 15 Brabant-West: Peter Krijnen
- 16 Brabant-Oost: Wiel Poelmans
- 17/18 Limburg: Ran Schols
- 19 Zuid-Holland-Zuid: Hans Mom

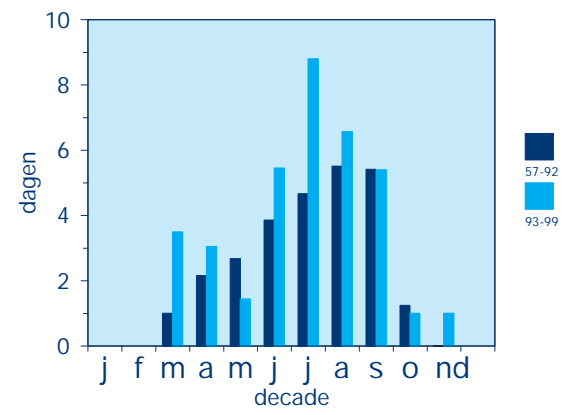
Figuur 2. Verspreiding van de Poelruiter in Nederland in 1993-99.

Figuur 3. Seizoenspatroon van de Poelruiter in 1957-92 (boven, n=158) en 1993-99 (beneden, n=178). Weergegeven is het gemiddeld aantal vogels per maandecade (inclusief een klein aantal overtrekkende vogels, zie tekst). Weergegeven is de eerste dag waarop de soort is aangetroffen.

gezien in juli-augustus. Toch zijn er ook verschillen. In de tweede periode werden de meeste vogels aangetroffen in de laatste decade (tiendaagse periode) van april, terwijl dat voorheen in de eerste decade van mei was. Grotere verschillen zijn er in de zomer. In de BSP-jaren was er een opvallende piek in de eerste decade van juli; deze ontbreekt in 1957-92. Verder is zich recent een duidelijker piek aan het aftekenen begin augustus. In 1957-92 was het verloop in het najaar geleidelijker. De vroegste voorjaarswaarneming betrof een vogel op 5 maart 1995 bij Tholen, de laatste najaarswaarneming een op 16 november 1997 in de Kroon's Polders op Vlieland. Nog niet in de BSP-database opgenomen maar het noemen zeker waard, is het eerste overwinteringsgeval afgelopen winter bij Camperduin (NH). Van 31 december 2000 tot in maart 2001 was hier een Poelruiter aanwezig (Dutch Birding 2001 nr. 2). Normaliter liggen de meest noordelijke overwinteringsgebieden in Tunesië.

Langer pleisterend in najaar
Poelruiters pleisteren in Nederland in het voorjaar korter dan in het najaar (figuur 4). De korte verblijfsduur in het voorjaar (gemiddeld 1-3 dagen) heeft ongetwijfeld te maken met de haast om in de broedgebieden te komen. Een Poelruiter die in nazomer of najaar een geschikt foerageergebied vindt, heeft minder noodzaak om verder te trekken. Het lijkt er zelfs op dat de vogels tegenwoordig (1993-99) nog wat langer blijven pleisteren dan in de voorgaande decennia (nu gemiddeld 5-9, toen 4-6 dagen). In het voorjaar is er geen verschil merkbaar. Gemiddeld over het gehele jaar blijft een Poelruiter momenteel 5,4 dagen pleisteren tegen 3,2 voorheen. Concluderend kan worden gezegd dat de Poelruiter vanaf het eind van de jaren tachtig van de 20e eeuw duidelijk minder zeldzaam is geworden. Met momenteel 20-30 exemplaren per jaar is het een echte uitdaging er één te vinden tussen de vele honderdduizenden steltlopers die ons land jaarlijks aandoen.

Figuur 4. Verblijfsduur van de Poelruiter in twee verschillende perioden: 1957-92 (n=158) en 1993-99 (n=178).

Handleiding Gierzwaluw-inventarisatie

Gierzwaluwen zijn niet eenvoudig te inventariseren. De aantallen broedparen die in het verleden zijn vastgesteld, zijn bijna allemaal gebaseerd op tellingen van rondvliegende vogels. Door hun verborgen leefwijze is van nestgedrag en reproductie van Gierzwaluwen in Nederland weinig bekend. Het controleren van het broedsel, zoals noodzakelijk voor het nestkaartenproject van Sovon, is niet van gevaar onbloeit. Met het uitbrengen van de publicatie *Apus apus Anno 2000* is een nieuwe stap gezet om het inventariseren van Gierzwaluwen te vergemakkelijken. Het is een goed initiatief van de Stichting Gierzwaluwenwerkgroep Nederland om inventariseerders hiermee over de drempel te helpen. De uitgave behandelt behalve de veel toegepaste (maar minst nauwkeurige) werkwijze voor het tellen van Gierzwaluwen, het inventariseren van bezette broedplaatsen en inkijkposten, ook de nacontrole. Als inkijkposten worden aangemerkt natuurlijke nesten die zichtbaar zijn en speciaal voor het inkijken ingerichte nestkasten. De keuze voor alleen dit soort controles wordt ingegeven door de gedachte dat de broedsels hierdoor niet worden verstoord. De handleiding bevat tal van tips voor elke methode, die het gierzwaluwenonderzoek vergemakkelijken, en tot een zo goed mogelijk resultaat kunnen bijdragen. Als hulpmiddel is de uitgave voorzien van ingevulde voorbeelden van een notitiekaart, de Sovon Nestkaart, een inventarisatie-, een nacontrole-, en een telkaart voor vliegende Gierzwaluwen. Met deze handleiding is een onmisbare hulp verschenen voor het efficiënt en op gestandaardiseerde wijze verzamelen van gegevens van broedende Gierzwaluwen.

Informatie: M.H. Andriessen, Fidelio-
laan 68, 1183 PN Amstelveen. 020 645
5207.
E-mail: jonker.andriessen@wxs.nl

Mourmans-Leinders, M. 2000. *Apus apus Anno 2000*. Handleiding voor het inventariseren van Gierzwaluwen op afstand en bij inkijkposten. Stichting Gierzwaluwenwerkgroep-Nederland, Roosendaal. 24 p.

Huiszwaluwen in 2000, een tikkeltje positief

Voor de Huiszwaluw waren de weersomstandigheden in 2000 vaak gunstig. Ten opzichte van het voorgaande jaar liep de stand op met ongeveer 5%. Misschien markeert dit een keerpunt na de gewoonlijk negatieve cijfers van de afgelopen jaren? Vergeleken met twaalf jaar geleden zit het aantal echter nog steeds 15% in de min.

Tellers en cijfers

Huiszwaluwen tellen heeft zijn eigen charmes. Met de fiets op een mooie zomerdag op pad, de ogen gericht op daklijsten van huizen en boerderijen, de oren gespist op de pruttelende geluidjes die Huiszwaluwen maken. In 2000 deden weer honderden vrijwilligers mee met de tellingen. Voor een deel zijn het echte 'teldieren' die aan allerlei vogeltellingen meedoen, voor een deel 'Huiszwaluw-verslaafden' die hun telwerk beperken tot deze zwaluw. Uit 812 kwartblokken (telgebieden van 2,5 x 2,5 km) kwamen gegevens binnen. Hier werden 20.871 nesten geteld, ofwel 25,7 per kwartblok. Deze aantallen zijn wat hoger dan in 1999 (779 kwartblokken, 17.737 nesten, gemiddeld 22,8). In de in beide jaren onderzochte kwartblokken namen Huiszwaluwen met 5% toe. In de IJsselstreek bleven de aantallen gelijk, in Noord-Holland, Flevoland en Utrecht namen ze af met 8% terwijl ze in de rest van het land met gemiddeld 10% toenamen. De toename was het sterkst (23%) in zuidelijk Noord-Brabant.

Variabele trends

Om de lange-termijn ontwikkeling vast te stellen, is het nodig dat gebieden jarenlang worden geteld. Vooral het westen van Friesland, NW-Groningen, midden-Drenthe, de Noordoostpolder, Twente, de Achterhoek, West-Utrecht, grote delen van Noord- en Zuid-Holland, Zeeland, West- en Zuid-Brabant en Midden- en Zuid-Limburg worden wat dit betreft goed onderzocht. Hulde aan de tellers die dit elk jaar weer klaarspelelen! Sinds 1989 is de landelijke populatie met ongeveer 15% afgenomen. In Zuid-Nederland was de ontwikkeling het meest negatief. In de Delta en het rivie-

engebied belooft de afname sinds 1989 ongeveer 35%, in Noord-Holland, Twente, de Achterhoek en Zuid-Limburg 20-30%. (In 2000 werd hier echter toename gemeld.) Zuidelijk Noord-Brabant, waar de stand in 1990-94 halveerde en na 1997 weer opveerde tot het niveau van 1990 (figuur 1), vormt een vreemde eend in de bijt. In de noordelijke helft van Nederland was de ontwikkeling echter overwegend positief, met toename tot 25%. (In 2000 liep het aantal hier overigens wat terug.)

Aantallen

Vette kwartblokken met 75 of meer paren vinden we vooral langs de IJsselmeerkust, hier en daar in Twente en in het Deltagebied. Het aantal Huiszwaluwrijke blokken is in de loop der jaren echter razendsnel afgenomen. In 1989-93 ging het nog om 70-100 kwartblokken (7800-11300 nesten), maar na 1994 liep het aantal kwartblokken terug van 62 naar 39 (aantal nesten van 7060 naar 4300). Met behulp van dichtheidscijfers kan een indicatie worden gegeven van de landelijke populatie. In gunstige jaren (1989-93) schommelt de stand in Nederland tussen 120.000 en 135.000 paren, in ongunstige jaren (1994-99) tussen 105.000 en 120.000. In 2000 lag het aantal waarschijnlijk in de buurt van de 120.000.

Wat is een telgebied?

Huiszwaluwen worden geteld per 'locatie-kolonie': een door de teller omschreven en op kaart en formulier vastgelegd gebied met natuurlijke grenzen. Dat kan bijv. een stadswijk, dorp of polder met verspreide gebouwen zijn. Een meer gedetailleerde registratie (bijvoorbeeld per gebouw) is lastig en arbeidsintensief omdat Huiszwaluwen nogal verspreid

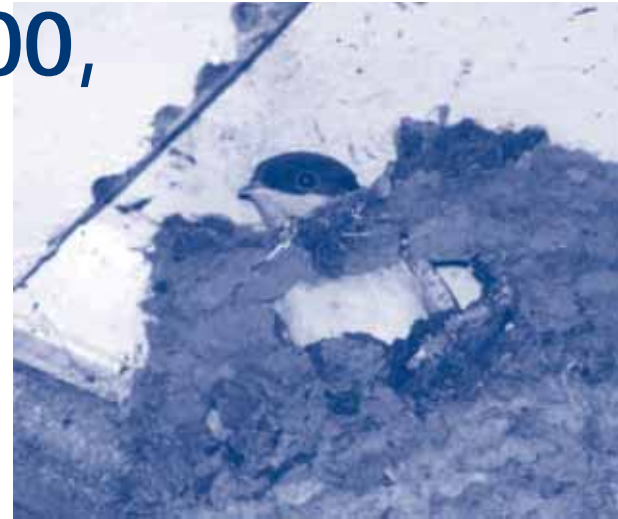
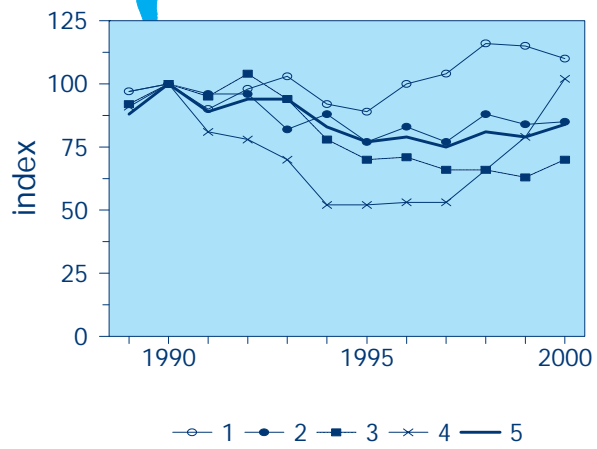

foto: H. Feenstra

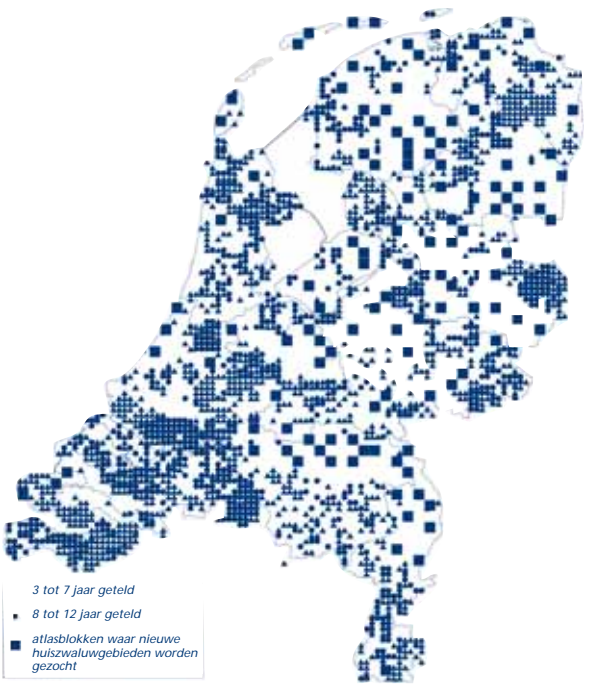
voorkomen. Verplaatsingen leveren dan eindeloos puzzelen en papierwerk op (met kans op fouten). De grootte van locatie-kolonies (telgebieden) ligt meestal tussen enkele tientallen tot ruim 500 ha, gemiddeld zo'n 300 ha oftewel 3 km². Grotere telgebieden kunnen beter worden gesplitst terwijl zeer kleine telgebieden (losse gebouwen) eveneens onwenselijk zijn. Het is belangrijk dat gebiedsgrenzen niet worden gewijzigd. Zo moet bij dorpsuitbreiding het nieuwe deel worden beschouwd als een nieuw telgebied.

Meedoen met tellingen

Zoals aangegeven in de vorige Sovon-Nieuws gaan districtscoördinatoren (DC's) de coördinatie geleidelijk overnemen van Herman Leys. Met uw vragen, verzoeken om handleiding of formulieren, aanmelding voor telwerk en dergelijke kunt u terecht bij de betreffende DC (zie adressen elders in dit nummer) of op het Sovon-kantoor (Joost van Bruggen, Arend van Dijk). Lijkt het tellen van Huiszwaluwen u wat, schroom dan niet u aan te melden bij de DC. Vooraf aanmelden is nodig, want misschien zijn er in uw omgeving al andere tellers aan de gang. Ook beschikken DC's over een lijst met bij voorkeur te tellen gebieden. In de regio's waar onvoldoende tellingen beschikbaar zijn, wordt er namelijk naar gestreefd om 120 nieuwe telgebieden te vinden (figuur 2). Het tellen is niet moeilijk en - goed nieuws voor langslapers - kan het beste midden op de dag plaatsvinden. Kam het telgebied in juli-augustus minimaal éénmaal volledig op bewoonde nesten uit. Als er vaker geteld wordt, moet het hoogste aantal per gebouw worden aangehouden. Als de Huiszwaluw ontbreekt, is dit belangrijke informatie; doorgeven dus! Voor meer details wordt

Figuur 1. Aantalsontwikkeling van de Huiszwaluw in verschillende regio's in 1989-2000. (1) Groningen, Friesland, Drenthe, NW-Overijssel, Flevoland, Utrecht, Noord-Holland; (2) IJsselstreek, Twente-Salland, Achterhoek, Veluwe; (3) Grote rivieren, Zuid-Holland, Zeeland, West-Brabant, Limburg; (4) Zuidelijk Noord-Brabant; (5) Nederland (alle gegevens gecombineerd).

Figuur 2. Ligging van de in 1989-2000 regelmatig geïnventariseerde kwartblokken (8-12 en 3-7 jaar geteld) en globale ligging van gebieden waar nieuwe tellingen het meest wenselijk zijn.

verwezen naar de handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. De telgegevens worden ingevuld op het formulier Kolonievogels (K). Nieuwe telgebieden worden aangemeld met het formulier Aanmelding Kolonie (AK) en krijgen vanuit Sovon een uniek nummer; de gebiedsgrenzen behoren op een kaart te worden vastgelegd. Ingevulde telformulieren en andere gegevens ontvangen we graag vóór 1 oktober. Die kunt u zonder postzegels opsturen naar

Sovon, Antwoordnummer 2505, 6573 ZX Beek-Ubbergen.

Huiszwaluwen tellen is binnenkort weer mogelijk. We kijken uit naar aanmeldingen van nieuwe tellers. Zal de Huiszwaluw in 2001 weer wat verder uit het dal kruipen? Veel plezier en succes met het tellen gewenst.

Herman Leys & Arend van Dijk

De gevolgen van Mond- en Klauwzeer

De meeste vogelaars zullen inmiddels een sik krijgen van alles wat met Mond- en Klauwzeer (MKZ) te maken heeft. Toch willen we de stand van zaken even kort schetsen. Veel waarnemers zullen zich namelijk afvragen hoe we de telgegevens van de verschillende monitoringprojecten gaan verwerken.

Wat vooraf ging

In de nawinter brak er MKZ uit in het Verenigd Koninkrijk en was het duimen dat het continent hiervan gevrijwaard zou blijven. Toen begin maart toch een geval in Frankrijk werd geconstateerd, gingen in Nederland direct preventieve maatregelen van kracht, zoals het afsluiten van gebieden met vee. Na het eerste Nederlandse MKZ-geval (21 maart) ging een groot deel van het land op slot. Het noorden bleef hiervan grotendeels gevrijwaard, totdat de veeziekte op 11 april onverwachts in Friesland uitbrak. Op het moment dat dit overzicht wordt geschreven (9 mei) is een groot deel van de Veluwe nog afgesloten. Veel gebieden met vee zijn nog niet of slechts beperkt voor veldwerk toegankelijk.

Water- en wintervogelprojecten: bij het uitbreken van MKZ was de buit van de meeste watervogelprojecten al vrijwel binnen. Met name in het noorden van het land (o.a. Waddengebied) zijn in april een aantal tellingen niet doorgegaan. De schade is dus te overzien.

Broedvogel Monitoring Project: in agrarische gebieden en in de meeste natuurgebieden in Gelderland, Overijssel, Flevoland en Friesland is het dit voorjaar niet gelukt om BMP-inventarisaties uit te voeren. Dit najaar gaan we bekijken in hoeverre we nog indexcijfers kunnen berekenen. BMP'ers die gewoon hun rondjes hebben gelopen, sporen we aan

om alle gegevens in te sturen. Het broedvogelmeetnet langs de Zoete Rijkswateren bleef grotendeels buiten de gevarezone; de meeste uiterwaarden waren vanaf eind april weer toegankelijk.

Landelijk Soortonderzoek Broedvogels: van sommige vroeg in het seizoen te inventariseren soorten zullen we het zonder een landelijk beeld moeten stellen. We streven er in elk geval naar om van zoveel mogelijk soorten toch een landelijke trend te krijgen. We suggereren door MKZ gestrande BMP'ers om dit seizoen extra energie te steken in de inventarisatie van laat in het seizoen actieve soorten, waaronder Kwartelkoning, Nachtzwaluw en moerasvogels. We dringen erop aan om goede telgegevens van vroeg in het seizoen telbare soorten vooral in te sturen!

Broedvogelmeetnet Waddengebied: door de MKZ-uitbraak bij Ee (Fr.) kwam het Waddenmeetnet even in gevaar, uitgerend in het jaar waarin een integrale telling van kustbroedvogels in het internationale Waddengebied was gepland. Op de eilanden konden we bijna op volle kracht doorstromen. Veel dijkvakken langs de Friese en Groningse Waddenkust kust bleven echter tot in mei dicht. Na overleg met o.a. Waterschappen gelukte het coördinator Ben Koks alsnog om veel kwelders voor veldwerk open te krijgen.

Deze impressie zal op het moment dat Sovon-Nieuws verschijnt weer ten dele achterhaald zijn.

Meer recente gegevens zijn te vinden op onze home-page en de web-site van LNV (www.minlnv.nl/mkz).

Rob Vogel

Piekaantallen van ganzen in Nederland in 1999/2000

Ondanks de extreem zachte weersomstandigheden werd ons land in 1999/2000 door grote aantallen ganzen en zwanen bezocht. Van november tot en met januari ging het om ruim 1 miljoen vogels. Piekaantallen werden waargenomen van Knobbelzwaan, Toendrarietgans, Kolgans, Grauwe Gans en Brandgans. Bij Kleine Zwaan en Rotgans lijkt de populatie eerder af te nemen.

Aantallen in de lift

Net als in 1998/99, werden ook in 1999/2000 ondanks het ontbreken van vorst grote aantallen ganzen en zwanen in ons land geteld. In totaal werden van september tot en met mei 163 miljoen gans- en zwaandagen doorgebracht (figuur 1). Simpel gezegd komt dit er op neer dan er van 1 september tot en met 31 mei elke dag 595.000 ganzen en zwanen op de Nederlandse pleisterplaatsen zaten. Dit getal is 12% hoger dan in het voorgaande seizoen. In januari, op het hoogtepunt van het seizoen, werden 1,2 miljoen ganzen en 35.000 zwanen geteld. Vergelijkbare aantallen werden in januari 1999 gezien.

Nieuw was echter dat de grens van één miljoen al in november en december werd overschreden (figuur 2). Het is al jaren een trend dat grote aantallen ganzen steeds vroeger in het seizoen arriveren. Grote aantallen werden in die maanden vastgesteld van Kolgans (481.000), Grauwe Gans (192.000) en Brandgans (236.000). Het aantal Grauwe Ganzen is het grootste dat tot nu toe in Nederland is geteld, en geeft aan dat de populatieschatting van 200.000 voor de Noordwest-Europese populatie dringend aan herziening toe is. Kol- en Brandganzen namen in de daaropvolgende maanden nog verder toe, en bereikten eveneens recordwaarden van 654.000 resp. 276.000 in januari (tabel 1). Van beide soorten verbleef op dat moment waarschijnlijk meer dan 80% van de totale populatie binnen onze landsgrenzen. Het grote aantal Kolganzen is mogelijk mede een gevolg van

het relatief grote aandeel eerstejaars in de populatie (ongeveer 30%).

Opmerkelijke aantalsveranderingen werden voorts gesignaleerd bij Knobbelzwaan (voor het eerst >20.000 in januari) en Kleine Rietgans. De populatie Knobbelzwanen profiteert momenteel waarschijnlijk van de serie opeenvolgende zachte winters, waardoor winteroverleving en broedsucces hoger uitpakken dan gewoonlijk. Bij de Kleine Rietgans viel het tellen eindelijk weer eens op het moment dat nog maximale aantallen aanwezig waren.

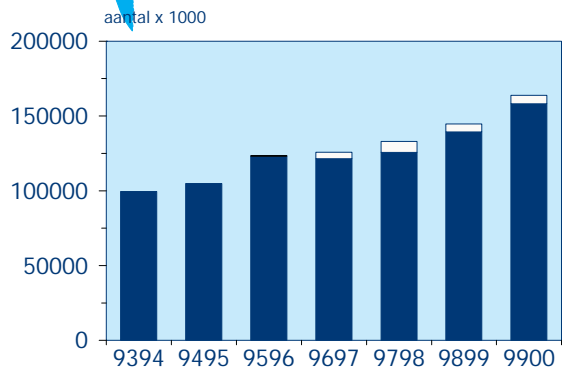
In de afgelopen jaren werd de piek, die

gewoonlijk begin november valt, steevast gemist doordat de vogels zich dan al verplaatst hadden naar de pleisterplaatsen in België. Opvallend was ook het grote aantal Toendrarietganzen dat ons land bezocht (116.000). Weliswaar niet zoveel als in 1998/99, toen een mislukte aardappel oogst leidde tot grote concentraties in de akkerbouwgebieden, maar nog altijd ruim boven de aantallen in de strenge winters van 1995/96 en 1996/97. De provincie Drenthe ontpopt zich de laatste jaren als een belangrijk bolwerk voor deze soort: zowel in januari als februari zat ongeveer 30% van alle Toendrarietganzen in de Drentse akkerbouwgebieden.

In de groep exoten deden vooral Canadese Gans en Nijlgans het erg goed. De spectaculaire groei van de Canadese Gans is mogelijk iets overtrokken: de indruk bestaat dat de soort in de afgelopen jaren niet altijd even goed is geteld. Concentraties waren vooral aanwezig in en rond de broedgebieden in Noord- en Zuid-Holland en Noord-Brabant. Het aantal Nijlganzen nam van 1998/99 op 1999/2000 toe van 5100 naar 7100.

Tabel 1. Seizoensmaxima van ganzen en zwanen in Nederland in 1999/2000 (voorlopige cijfers, afgerond) en de maand waarin dit werd vast-gesteld. Ter vergelijking zijn ook de seizoensmaxima van 1995/96 t/m 1998/99 vermeld, alsmede een indicatie voor het karakter van de winter (naar terminologie van Unsen).

winter	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	piek
	streng	koud	zeer zacht	vrij zacht	zeer zacht	
Knobbelzwaan	17.000	15.000	16.000	19.000	21.000	jan
Kleine Zwaan	17.000	19.000	17.000	15.000	13.000	dec
Wilde Zwaan	3.300	2.900	1.100	2.000	1.500	jan
Taigarietgans	2.500	2.900	1.000	6.800	1.600	feb
Toendrarietgans	93.000	96.000	68.000	144.000	116.000	jan
Kleine Rietgans	21.000	25.000	23.000	28.000	38.000	nov
Kolgans	633.000	616.000	490.000	619.000	654.000	jan
Grauwe Gans	125.000	106.000	168.000	166.000	192.000	nov
Canadese Gans	1.100	1.500	1.500	2.300	3.600	jan
Brandgans	218.000	259.000	209.000	263.000	276.000	jan
Rotgans	81.000	91.000	83.000	61.000	83.000	apr
Nijlgans	3.700	4.900	4.900	5.100	7.100	jan

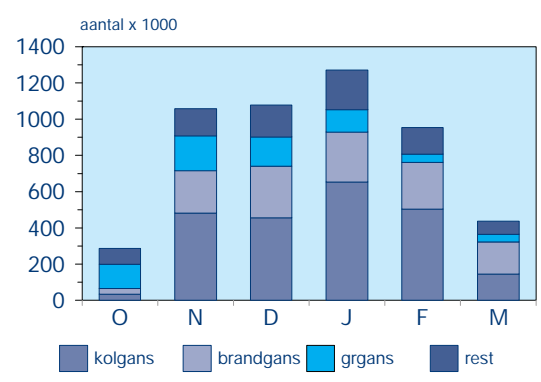
Figuur 1. Aantal doorgebrachte gans- en zwaandagen in Nederland sinds 1993/94. De gegevens hebben betrekking op de maanden september tot en met mei. Voor september zijn alleen Grauwe Gans in beschouwing genomen, voor april alleen Brand- en Rotgans en voor mei alleen Rotgans. Het aandeel voor april is apart aangegeven (witte balk) omdat deze telling pas sinds 1997 in het telprogramma zit.

Ganzen- en zwanentellers opgelet: data voor ganzen- en zwanentellingen in de eerste helft van 2000/2001 zijn 15/16 september (Grauwe Gans), 13/14 oktober, 17/18 november en 15/16 december.

Kleine Zwaan en Rotgans in mineur Niet bij alle soorten domineerden grote aantallen en nieuwe record-maxima. Een lange serie opeenvolgende jaren met slechte broedresultaten leidde tot een dieptepunt in het aantal aanwezige Kleine Zwanen in de afgelopen tien jaar (13.000). Deze neergaande lijn krijgt mogelijk een kentering in het afgelopen seizoen (2000/2001), toen de zwanen voor het eerst sinds lange tijd weer met een redelijk aantal jongen (ongeveer 15%) uit de broedgebieden terugkeerden. Tellingen in het komende jaar zullen uitwijzen of dit de populatie een nieuwe impuls heeft gegeven.

Voorlopige gegevens uit de afgelopen winter wijzen niet op een sterke groei. Wel lijken er veranderingen in verspreiding gaande als gevolg van het wegvalen van de jachtdruk op diverse plaatsen. Zo werd vooral bij de Kolgans een afname in Friesland gevonden, terwijl de aantallen in het rivierengebied groter waren dan gewoonlijk. Tellingen in het komende seizoen zullen uitwijzen of dit van structurele aard is, of dat we hier met een incident te maken hebben.

Kees Koffijberg

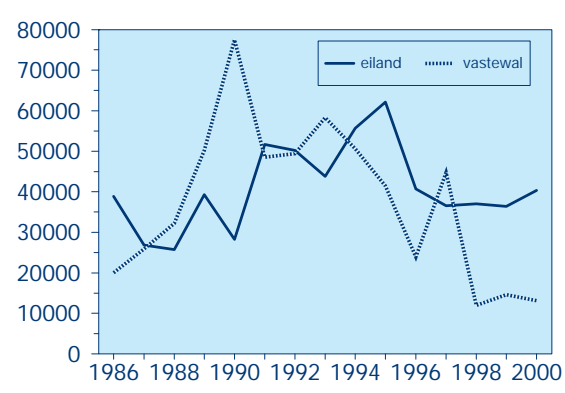

Figuur 2. Seizoensverloop van ganzen en zwanen in Nederland van oktober t/m maart 1999/2000. De drie talrijkste soorten zijn afzonderlijk weergegeven.

Iets van zo'n kentering laat de Rotgans zien. Na het kleine aantal in mei 1999, herstelden de voorjaarsaantallen zich dankzij redelijk goede broedresultaten (25% eerstejaars) tot het niveau van de afgelopen seizoenen. Vergelijken we het broedsucces echter met goede broedseizoenen in het verleden, dan lijken echte topjaren met 40% of meer jongen tot het verleden te behoren. De afname van het aantal Rotgans laat zich het sterkst gelden in het Waddengebied, speciaal langs de vastelandskust (figuur 3). Het aantal Rotgans op de vastelandskwelders in mei bereikte in 1990 een hoogtepunt en is sindsdien jaarlijks afgenomen, al bleven tot en met voorjaar 1995 grote aantallen pleisteren in het gehele Waddengebied. Het koude en droge voorjaar van 1996, met een sterk verlaagd groeiseizoen, vormde de prelude tot een afname op de eilanden. In het Deltagebied, waar de grootste aantallen doorgaans in november-december worden geteld, bleven de mei-aantallen tot voor kort stabiel op zo'n 10.000 dieren. Pas vanaf 1999 nemen ook hier de aantallen af.

Uit de districten

In maart verscheen de nieuwsbrief van District 5, Twente en in april die van de Veluwe (D11) en Zeeland (D14); mei bracht ons tot nu toe nieuwsbrieven van Flevoland (D-7), Noord-Brabant oost (D-16) en Drenthe (D-4). Naast de MKZ-problematiek heeft vooral het afgesloten zijn van veldwerk voor de atlas de aandacht van de DC's. Voor tellers die zich volslagen stuurloos afvragen: "Hoe komen we de komende 25 jaar door?", worden de bestaande Sovon-projecten BMP en LSB uit de doeken gedaan. In de Zeeuwse nieuwsbrief een voorlopig overzicht van zeldzame en kolonievogels in 2000, met nieuwe kolonies Blauwe Reiger en Aalscholver en nieuwe vestigingen van Geoorde Fuut, Roerdomp en Zwarte Zwaan (met jongen). IJsvogel en Graszanger deden het goed. Van de Grauwe Gors kwamen twee territoria binnen uit 1998, helaas geen meer uit 1999 en 2000. D4, Drenthe heeft een nieuwe coördinator: Bert Dijkstra, Burg. Jollestraat 11, 94-1 LD Assen 0592-310214. Hij neemt de zaak over van Erwin Goutbeek die sinds december 1994 DC voor Drenthe was. Erwin: bedankt! Ook Het BSP krijgt met Albert Hidding in Drenthe een nieuw gezicht.

Figuur 3. Aantallen Rotgans in het Waddengebied in mei 1986-2000, gesplitst naar de eilanden en de vastelandskust.

Nieuw beleid Het ganzen- en zwanenseizoen van 1999/2000 was het laatste dat er - zij het beperkt - nog op diverse ganzensoorten mocht worden gejaagd. Met ingang van 2000/2001 is die jacht verboden, en het wordt dan ook spannend om te zien hoe de aantallen hierop zullen reageren.

Na Drijfveren en Toppers blaffen nu De Jonge Honden. Als eersten Sander en Mark Bot, een opmerkelijke en razendsnelle tweeling uit Sliedrecht, 20 jaar oud, met uitgesproken ideeën over jongeren, twitchen en geloof. Sander is wat vertraagd door een vrouwtje Steppekiekendief bij Den Haag. Leuk, zo'n nieuwe soort, maar niet het belangrijkste in het leven. De Botjes hebben God op 1, en vogelen op 2.

In deze rubriek praat Guus van Duin, journalist bij Trouw en enthousiast vogelaar, met een ten onrechte bijna uitgestorven gewaande categorie vogelaars: De Jonge Honden. Want ze zijn er nog, de fanatieke en onvermoeibare jongeren die vaak al goed weten hoe de wereld in elkaar zou moeten steken.

Wie is de oudste?

M. Sander is 6 minuten eerder geboren, maar ook relatief wel iets ouder. Qua karakter is hij wat vrijer en nog relaxter, maar we lijken ontzettend op elkaar.

Ook altijd hetzelfde gedaan, qua vogels?

M. Ja, tot nu toe altijd alles: vogels, studie, alles. Ik doe heao, daarna ga ik theologie studeren. Sander zou dit jaar zijn lerarenopleiding economie af moeten ronden, maar hij heeft al een vaste baan van tien uur, tegelijkertijd zijn afstudeeropdracht.

Theologie?

M. Ja. Het geloof is voor mij heel belangrijk geworden, ik wil daar absoluut verder in gaan. Ik ben protestants, christelijk gereformeerd. Je ziet dingen wat meer relatief. Vanmiddag kwam die Steppekiekendief binnen op de pieper, ik zat te werken, het kwam slecht uit. Als er niet meer in het leven zou zijn dan mijn God, wil je alleen maar vogels kijken. Dan komt het op de eerste plaats, en daar ben ik fel op tegen. Nu weet ik dat die kiekendief bijzaak is, dan doe ik hem morgenochtend wel.
S. Ik vind geloof ook heel interessant, maar niet om het te gaan studeren. Voor mij staat God ook op één, en alles is bij voorbaat relatief. Ik ga naar de kerk en probeer goed te leven. Maar dat wil niet zeggen dat ik niet ga stressen van een nieuwe soort.

In vogelaarskringen is toch sprake van een stevige ontkerkelijking. Vroeger had je de Vrije Universiteit in Amsterdam en zijn vogelstudenten.

Toch zijn er nog wel de nodige. Sommige zijn hartstikke christelijk.

Wanneer zijn jullie begonnen met vogels kijken?

Heel vroeg. Niemand in de familie, of zelfs

in Sliedrecht, deed eraan. We kregen op de basisschool, groep 5 of 6, een bloemetje van de gemeente. Dat moest je onderhouden en dan werd er gekeurd wie de mooiste had. Mijn moeder onderhield ze, en wij wonnen een vogelgidsje.

Wat doen jullie bij de jeugdbond?

S. We zitten bij de JNM, de jeugdbond voor natuur- en milieustudie. Nee, nee, wij zijn geen NJN'ers, wij zijn JNM'ers. De NJN is weliswaar bijna hetzelfde, maar we hebben ruzie met ze. We zaten altijd in hetzelfde hok, maar hebben die club eruit getrapt. Ach, ze deden niet echt iets verkeerd. Het is eigenlijk zo'n onzin allemaal: ze wilden bijvoorbeeld geen bier op kamp. De NJN afdeling Dordt is heel saai. Nu zitten we hier alleen, er komt geen NJN'er meer binnen. Van de overheid moeten we weer fuseren, maar er zijn zelfs T-shirtjes: 'Geen fusie, maar ruzie'.

En jullie hebben een leidende taak?

S. Ik zit er nu 6 jaar bij en ben biologische leider, maar er is weinig hiërarchie. Ik zet het clubblaadje in elkaar. En iedere vrijdagavond komen we bij elkaar, moeten er inkoop gedaan worden. Met zijn drieën regelen we de excursies, afhankelijk van het seizoen vogels, libellen, bloemen of vlinders. De kennis over slakken en andere ongewervelden is verloren, daar zit niemand meer in. In het archief kom je het nog wel tegen, maar de bond is ook zo klein geworden.

Jeugdbond of twitchen?

S. Sinds een jaar vind ik de jeugdbond sociaal gezien leuker.

M. We gingen vaak op zaterdag naar de bond ...

S. ... en dan lieten we het twitchen al zitten. Alleen op goede zaterdagen deed ik dat nog. Nu is het heel anders. Als die Huisgierzwaluw van vanmiddag op zo'n

Foto: Mark Bot links, Sander Bot rechts.

moment zou worden doorgepiept, zou ik niet gaan.

M. Maar soms gaat het kriebelen. Toen die Arendbuizerd laatst in Flevoland zat, was Sander aan het roeien in de Biesbosch; hebben we uren moeten wachten tot hij er was.

S. Ik ga nu veel relaxter naar een twitch toe. Vorig jaar was het zenuwslopend, nu ga ik lekker met de trein, en mijn discman op naar die Steppekiek. Trouwens, een vrouwtje, waar hebben we het over. Je wordt ouder en ook wat rustiger.

Waar ligt de grens met 'oud'?

Bij 45+, maar bij de bond zijn wij al oud.

M. Die ouderen weten vaak meer over Sovon-achtige dingen, over Grutto's en Grote Sterns op De Beer.

S. Ach, dat valt ook wel weer mee. Maar die ouderen hebben het wel altijd over broedvogels. Misschien was twitchen toen sowieso niet zo in en moest je wel aan broedvogels doen. De ouderen in Sliedrecht zijn niet tegen twitchen, ik denk dat ze blij zijn dat er jeugd is.

Hoe zit het met hun vogelkennis?

Verschillend. Als je op zaterdag de Natuur en vogelwacht Dordrecht tegenkomt in de Biesbosch, 25 45-plussers, en er wordt 'Visarend' geroepen, dan zie je ze allemaal kijken naar de meeuw die er ook vliegt. Of ze zien een albino Blauwe Reiger. Dan weet je: ha, de Grote Zilverreiger zit er ook weer. Of een Noordse Stern, die uiteraard gewoon een Visdief is.

Dat zijn gewoon geen echte vogelaars

Maar het is wél de natuur- en vogelwacht Dordrecht.

Doen jullie niks aan broedvogels?

S. Jawel, we hebben voor Sovon hier in Sliedrecht geteld.

M. Ik moet bekennen dat ik een Gekraagde

Roodstaart voor een Braamsluiper heb uitgescholden. Maar dat kan nog wel teruggedraaid worden?

Waar hebben jullie je vogelkennis vandaan?

Van onszelf. Alles. Iedere woensdagmiddag en zaterdag, alles zelf geleerd. De eerste drie jaar hebben we het zo gedaan. Pas op havo 1 kwamen we met andere vogelaars in contact, vier keer per jaar. We gebruikten Peter Hayman, die kunnen we dromen. Waar hij slecht getekend heeft, gingen wij sowieso vet de mist in. We kwamen er pas na jaren achter dat het geen Katoenstrandloper was, maar een Kanoetstrandloper. Het heeft wel veel voordelen gehad. Je weet wat het is om fouten te maken. Je merkt het bij de jonge vogelaars, die je grootbrengt bij de bond. Door je eigen flaters kijk je daar anders tegenaan.

Kennen jullie In de ban van vogels van Voous?

M. Wie?

S. Nee. Ook al die mooie boeken van Jac. P. Thijssen, die sfeerverhalen, dan kom ik niet verder dan bladzij 3. We zijn toch vooral geïnteresseerd in determinatieartikelen, maar oude boeken lezen: nee, dat schiet niet echt op. We hebben eigenlijk niet veel met ouderen. De ouderen die we kennen, doen met kaplaarzen aan aan weidevogels of zo, dus daar kom je niet mee te spreken.

Jullie hebben niet zoveel met weidevogels, geloof ik

S. Nee, laat die Grutto maar uitsterven. Als ik moet inventariseren moet het een mooi bosgebied zijn, of de Biesbosch, maar geen weiland.

Hebben jullie de Avifauna deel 2 al gezien?

S. Ik heb hem vier jaar geleden betaald en ik heb hem nog steeds niet binnen...Eikels.

Daarin wordt de aanslag op de natuur in de afgelopen eeuw beschreven. Ervaren jullie dat ook zo?

Sommige dingen wel, maar wij zijn er ingekomen toen de Kempshaan al uitgestorven was, en je de Watersnip niet meer hoorde blaten. Ortolanen, Grauwe Gorzen....

S. Je ziet dat er steeds meer gebouwd wordt, dat er natuurgebieden verdwijnen, dat wel, maar nog niet zo zeer dat ik zeg: vroeger ...

M. Er zijn ook positieve dingen: Roodmus, Kleine Zilverreiger, Buidelmees. Je ziet wel biotoopvernieuwing, maar niet echt veel verandering in vogelsoorten. We zijn nog wat jong om trends vast te stellen.

Maken jullie je zorgen om de toekomst?

S. Over hoe Paars hier in Nederland met de natuur omspringt, daar baal ik van, maar

dan niet toegespitst op drie vogelsoorten. **M.** Of het beleid van Bush, dat vind ik verschrikkelijk, super aso.

Waar gaat jullie voorkeur op dit gebied naar uit?

Naar de ChristenUnie.

S. Maar als ik niet christelijk was geweest, was ik fanatiek voor GroenLinks.

Baseert de ChristenUnie zich op het begrip rentmeesterschap?

Ze vinden het milieu steeds belangrijker, dat is stukken beter dan bij de SGP. Het gaat de goede kant op.

Twintig jaar geleden was dat christelijk rentmeesterschap nog ongeveer gelijk aan beheersjacht.

M. Ik zie de schepping als iets moois van God, wat je moet onderhouden. Dat staat ook in de bijbel, en dat zie ik als een opdracht. Daarom ben ik zeker christelijk oogpunt ook milieubewust. Ik rijd best vaak auto, dat kan beter, maar ja ...

Vegetariër?

S. Ik wel. Ik eet alleen vlees met een Eko-keurmerk. Een dier moet een normaal bestaan hebben gehad voordat je hem afslacht. Ik begrijp niet dat de rest van Nederland daar nog niet van overtuigd is.

M. Ze zijn allemaal blind. Een dier moet tot zijn recht kunnen komen. Het hoeft niet dezelfde rechten te hebben als een mens, maar in het donker staan en afwachten tot je geslacht wordt...

Hoeveel soorten hebben jullie, en welke zijn favoriet?

S. 349

M. 345

S. We houden niet zo van steltlopers en meeuwen, althans niet van jonge beesten. We zijn meer op phyllo's trappen op de Maasvlakte. En op zeetrek.

En ontdekken we zelf ook wel eens wat?

We zijn eigenlijk pas begin 2000 fanatiek vogels gaan kijken. Vorig jaar hadden we Cetti's Zanger en Witstaartkievit. Die Cetti's bij het Oostvoornse Meer: we waren al de hele dag aan de gang en gingen maar door. We zijn zo grandioos beloond. Normaal zit je na een dagje Maasvlakte al weer om 5 uur thuis, maar dit ding hadden we pas om 7 uur 's avonds ontdekt. Dat was heel heftig.

S. In juli paktten we de eerste Vale Pijl. In september op de Maasvlakte een Grauwe Fitis, doorpiepen en weer verder vogelen. Dan moet je dat killer's instinct hebben. Daarna een Sperwergasmus. De twee wenssoorten van die dag, binnen 2 uur.

Wat weten jullie van Sovon?

Dat we formulieren invullen waar een

Sovon-vignetje op staat. Dat we af en toe tellingen doen, via de vogelwacht. Dus ik heb het idee dat ze belangrijker werk doen dan twitchen. Dat je door gewoon te tellen echt resultaten boekt. We hebben hier in Sliedrecht geteld voor de nieuwe broedvogelatlas.

Wat hebben jullie met Vogelbescherming?

S. We begonnen als Vrije Vogeltjes natuurlijk. Vogelbescherming was geweldig, en eindelijk pappa en mamma zover dat we naar De Winkel van Vogelbescherming gingen. Vogelbescherming was hét. En dán komt er een punt in je leven dat je tot de conclusie komt dat je best wel links gedachtegoed hanteert, en dat er in Zeist nogal wat VVD'ers zitten, dat ze superduur zijn, en dat het dus niet mijn type mensen is dat daar rondloopt. Dan krijg je een soort ongegronde aversie, zonder dat er iets mis is met die personen. En dat ga je een beetje afzeiken binnen de jeugdbond. Die heeft ook een bijzondere relatie met Vogelbescherming. Zo ongeveer dankzij Vogelbescherming leeft de jeugdbond nog, doordat we in Vrije Vogels staan. Maar ja, als jeugdbonder wil de traditie dat je iets te zeiken hebt. Op Nico de Haan bijvoorbeeld. Op dit moment heb ik heel veel met Vogelbescherming te maken. Ik organiseer de Vrije Vogeldagen voor de jeugdleden van de Vrije Vogelclub. Vogelbescherming zorgt voor de centjes, de jeugdbond voor de mensen en de organisatie. Daar komen toch wel een paar duizend kindertjes op af. Dus vaak vergaderen in Zeist.

Moet Sovon meer aan zeldzaamheden doen om twitchers te binden?

M. Waarom? Je hebt allemaal een eigen functie.

S. Het zou andersom moeten liggen: twitchers moeten meer met Sovon. Met twitchen alleen ben je niet goed voor de natuur. Nou hoeft dat ook niet per se, maar heb niet het idee dat iemand die twitcht een natuurmens is. Dikke fiets. Die rijdt in zijn auto rond, stoot een partij benzine de lucht in, en jaagt de vogeltjes op omdat hij ze goed wil zien. Zoals vanavond nog, bij de Steppekiekendief. Twitchen hoort te groeien uit liefde voor vogels.

Is er leven na de pieper?

M. Voor mij is het geloof heel belangrijk. Ik heb ontdekt dat er meer is in het leven.
S. Morgen. Mijn vriendin.

Guus van Duin

GIS medewerker

Wegens toegenomen werkzaamheden zijn wij op zoek naar versterking van ons database/GIS-team, nu bestaande uit drie personen.

We zoeken iemand die goede vaardigheden heeft op het gebied van databasebeheer en GIS-analyses. Je kunt goed in teamverband werken en vindt het leuk om bij veel verschillende projecten gelijktijdig betrokken te zijn.

Je werkzaamheden zullen bestaan uit het automatiseren van routinematige analyses en het maken van overzichten en gegevens-uitdraaiingen ten behoeve van publicaties en analyses.

Functie-eisen:

- Grote affiniteit met het werken met computers en dataverwerking.
- Voldoende ervaring met databasepakketten.
- Aantoonbare ervaring met Geografische Informatie Systemen (GIS), m.n. ArcView
- Ervaring met het programmeren in Delphi, VisualBasic of ObjectPal is een pré.

Wij bieden een aanstelling voor 32 uur/week voor de duur van 1 jaar, met uitzicht op verlenging.

De standplaats is Beek-Ubbergen. Salariëring vindt plaats in overleg en is afhankelijk van kennis/ervaring.

Gezien de huidige samenstelling van de staf zal bij een gelijke geschiktheid voorkeur worden gegeven aan een vrouwelijke kandidaat.

Een schriftelijke sollicitatie (incl. C.V.) kan voor 15 juli 2001 worden gezonden naar het kantoor van SOVON, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen. Voor meer informatie kunt u bellen met Dirk Zoetebier, (vakinhoudelijk) of Rob Vogel (arbeidsvoorwaarden).

Kustbroedvogels noordelijke Delta

Peter Meininger, Floor Arts en Norman van Swelm stelden een 236 pagina's dik boek samen over kustbroedvogels in het Noordelijk Deltagebied, met het focus op ontwikkelingen, knelpunten en potenties binnen dit gebied. Niet alleen de expansie van de Rotterdamse havens en de uitvoering van de Deltawerken, maar ook watervervuiling en veranderd voedselaanbod (o.a. instorting haringpopulatie) hebben een enorme invloed gehad op de broedvogelpopulaties. En toch is het gebied nog steeds van groot belang voor kustvogels. Het boek is rijkelijk voorzien van foto's, waaronder talrijke nostalgische en informatieve plaatsjes van een halve eeuw oud. Voor serieuze belangstellenden is een beperkt aantal exemplaren (kosteloos) beschikbaar.

Gelieve daarvoor contact op te nemen met P.L. Meininger (0118-672331; email p.l.meininger@rikz.rws.minvenw.nl).

Af te halen: originele formulieren Winter- en Trekvogelatlas

In dit digitale tijdperk hoeft je niet alles te bewaren. Om bovendien iets aan het nijpende ruimtegebrek op het kantoor in Beek-Ubbergen te doen, wil Sovon de basisformulieren van de 'Winter- en Trekvogelatlas' uit 1987 gaan opruimen. Dit doen we echter niet zonder eerst alle Vogelwerkgroepen en waarnemers die gegevens hebben aangeleverd in de gelegenheid te stellen desgewenst formulieren van hun atlas-blok(ken) te komen ophalen. Dit kan tot 1 oktober. Daarna gaan alle formulieren weg. De gegevens blijven natuurlijk wel digitaal aanwezig bij Sovon!

Graag van te voren even contact opnemen met Jeroen van Zuylen, tel. 024 - 6848120.

Atlas: sponsor een soort!

Het veldwerk voor het atlasproject is op een plukje haar na voltooid. De enkele blokken, waarin het kilometerhokkenwerk nog niet is uitgevoerd, worden dit jaar alsnog bekeken. Verder worden her en der nog wat kleine herstelwerkzaamheden uitgevoerd. Helaas moeten er nog steeds wat veldgegevens van de afgelopen seizoenen binnenkomen, we hopen dat we binnenkort toch echt kunnen beschikken over al het reeds ondernomen telwerk.

Het atlasproject is grotendeels gedragen door de meer dan 2000 vrijwilligers die voor Sovon het veld in gingen om zoveel mogelijk soorten in kaart te brengen. Opvallend veel vogelaars en vogelwerkgroepen toonden grote verbondenheid met het project. Nu de eindfase nadert, willen we alle VWG's en/of individuele vogelaars een kans bieden om die verbondenheid nog eens extra te onderstrepen. Voor f300,- kan een vogelaar of VWG een soort sponsoren. Dit betekent dat de naam en eventueel het bijbehorende logo van de gulle geveer bij de desbetreffende soorttekst in de atlas zal

worden opgenomen. Voor elke extra soort hoeft dan het luttele bedrag van slechts f100,- te worden opgehoest. Een aantal soorten is al aan 'grote' sponsoren vergeven, maar alle nog beschikbare soorten zijn te vinden op de homepage (www.sovon.nl). Wees er echter snel bij, wie het eerst komt...

Reacties graag per mail of brief naar Jan-Willem Vergeer of Peter Eekelder
E-mail: jan-willem.vergeer@sovon.nl
of peter.eekelder@sovon.nl

Vogels in het Land van Cuijk

Het Land van Cuijk was lange tijd een ornithologische witte vlek in het noordoosten van Noord-Brabant. Dankzij enige actievelingen van de Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o. is daar verandering in gekomen. In 1987-92 werd uitgebreid broedvogelonderzoek verricht in het 350 km² grote gebied en werden midwintertellingen gestart waarbij alle enigszins 'telbare' soorten onder het mes gingen; deze tellingen lopen nog steeds. Samen met het waarnemingenarchief een waardevolle bron van informatie. Een apart hoofdstuk gaat in op de samenhang tussen landschap en vogels, maakt de balans op van de veranderingen in de afgelopen decennia en brengt mogelijke perspectieven voor de vogels in kaart. In een 210 pagina's dik boek doen Rob Hendriks, Menno Hornman, Raymond Pahlplatz en Michiel van der Weide op thematische wijze verslag van de werkzaamheden in het Cuijke.

Het boek (ISBN 90-901-4480-3) kan worden besteld bij de VWG Rijk van Nijmegen door overmaking van f 32,50 op giro 4463052 onder vermelding van Vogels in het Land van Cuijk.

Nieuw project

Landelijke bescherming Kwartelkoningen van start

De afgelopen jaren lijkt de Kwartelkoning zich in Nederland te herstellen van z'n marginale bestaan. In 1998 waren naar er naar schatting zelfs meer dan 600 territoria. Nog steeds is echter een belangrijk deel van de vogels niet in staat succesvol te broeden. Hoewel veel Kwartelkoningen zich bevinden in natuurterreinen of graslandpercelen met een beheersovereenkomst, is dit allerm minst een garantie voor een ongestoord broedseizoen. Veel van deze terreinen worden namelijk medio juni alsnog gemaaid. In samenwerking met Vogelbescherming Nederland en de Dienst Landelijk Gebied (DLG), en met financiële ondersteuning van het Ministerie van LNV, de Provincie Overijssel en de Provincie Gelderland, is nu een project opgestart om Kwartelkoningen zoveel mogelijk uit de gevaarzone te halen. Door tussenkomst

van DLG wordt met de betrokken terreineigenaar overlegd over het opschuiven van maaidata. Deze werkwijze wordt al sinds 1998 met succes toegepast langs de IJssel (project IJsselcres), en zorgde ervoor dat hier maar liefst 90% van alle territoria gespaard bleven voor de maaimachine. Vorig jaar is deze methode 'ge-exporteerd' naar de uiterwaarden van Rijn en Waal. Dit seizoen zijn ook de andere Kwartelkoninggebieden aan de beurt. Het opsporen van de territoria gebeurt door vrijwilligers. In het weekeinde van 2/3 juni en 29/30 juni wordt een groot aantal gebieden op Kwartelkoningen afgezocht om de aanwezige territoria op de kaart te krijgen.

Vanuit Sovon verzorgt Jan Schoppers de coördinatie (jan.schoppers@sovon.nl) of tel. 024-6848151).

Weidevogels in de ban van MKZ

Vol spanning zaten weidevogelliefhebbers te wachten op wat het nieuwe broedseizoen zou brengen. Vooral de discussie over de achteruitgang van de Grutto had ons nieuwsgierig gemaakt. Helaas moeten we nu constateren dat we dit jaar niet veel te weten zullen komen. De uitbraak van mond- en klauwzeer (MKZ) op 21 maart gooide een groot deel van ons land op slot. En dat terwijl we het jaar zo ambitieus waren begonnen met de start van het Weidevogelmeetnet.

MKZ

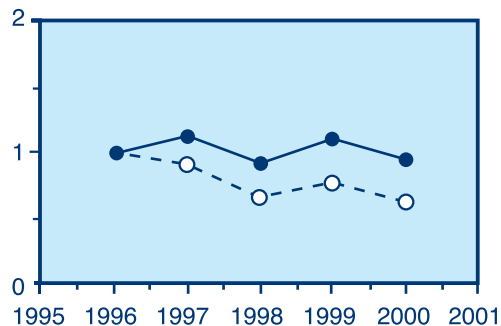
Op moment van schrijven zijn we inmiddels 26 MKZ-gevallen verder en is het al drie weken rustig aan het MKZ-front. Zelfs op de Veluwe zijn de natuurgebieden weer open. Voor het inventariseren van weidevogels kwam de versoepeling in de meeste gevallen te laat. Een deel van het agrarisch gebied was - in de voor inventarisatie belangrijkste periode - ontoegankelijk terwijl elders alleen de wegen openbaar waren. Daardoor was inventariseren op de gebruikelijke wijze vrijwel onmogelijk. Van de professionele weidevogelmeetnetten is een deel afgeblazen en draaide de rest een beperkt programma. Naar verwachting moet het voorjaar van 2001 voor de weidevogelinventarisaties als verloren worden beschouwd en zal het in toekomstige trends als ontbrekende waarde terug te vinden zijn.

Project Weidevogels

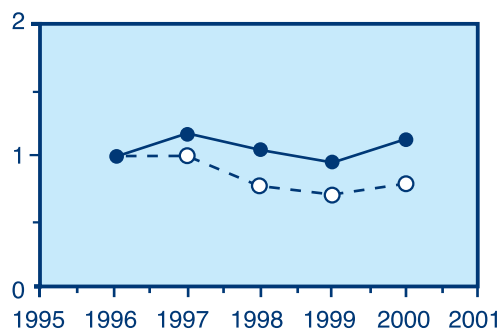
In het voorjaar van 2000 heeft Sovon voor Landschapsbeheer Nederland de aantalontwikkeling van weidevogels gevolgd in gebieden waar vrijwilligers actief zijn met het beschermen van weidevogels en gebieden waar dat niet het geval is. Dit onderdeel is een voortzetting van eerder onderzoek naar de effectiviteit van weidevogelbescherming dat is gestart in 1996. Drie (Kievit, Schollekster en Tureluur) van de vier soorten die voornamelijk profiteren van de inzet door vrijwilligers, vertonen een gunstiger aantalsverloop binnen beschermingsgebieden dan daarbuiten (figuur 1). Opvallend is echter dat bij de Grutto hiervan (nog) geen sprake is. De mogelijkheid bestaat dat er in 2000 een ken-

tering gaat optreden, maar dat zal de toekomst nog moeten uitwijzen. Kennelijk is bij deze soort bescherming van de legsels alleen niet voldoende. Eerder onderzoek maakte bij de Grutto al duidelijk dat vooral de overleving van de kuikens sterk kan worden beïnvloed door maaien. Het effect daarvan is tweeledig: op jonge leeftijd kunnen kuikens worden 'uitgemaaid', terwijl oudere kuikens kunnen verhongeren doordat hun voornaamste voedselbiotoop, hoog gras, is verdwenen. Er bestaan verschillende ideeën om gruttokuikens te beschermen tegen de gevolgen van maaien. De bekendste is natuurlijk het uitgesteld maaibeheer, waarbij boeren tegen vergoeding een of meerdere percelen pas na een afgesproken datum maaien. Voor Grutto's die met hun jongen in de gangbare graspercelen zitten, biedt dat geen soelaas. Beperking van de maaiverliezen kan daar worden bewerkstelligd door het verjagen van gruttogezinnen uit te maaien percelen. Het plaatsen van stokken met plastic zakken is daarvoor, zoals aangetoond door Maurice Kruk, een effectief middel. Hoe korter de periode van het plaatsen van die stokken vóór het maaien, des te langer kunnen gruttogezinnen blijven profiteren van het lange gras als voedselbiotoop. Daarom is onderzocht hoe snel er een effect van de stokken is vast te stellen op de aanwezigheid van gruttogezinnen. Na vier uur is reeds 35% van de gezinnen verdwenen en na 24 uur 75% (zie fig. 2). Kruk vond een afname in het aantal gezinnen van 70% na twee en vier dagen. Het lijkt er dus op dat het maximale effect van de verjaging al na 24 uur wordt bereikt.

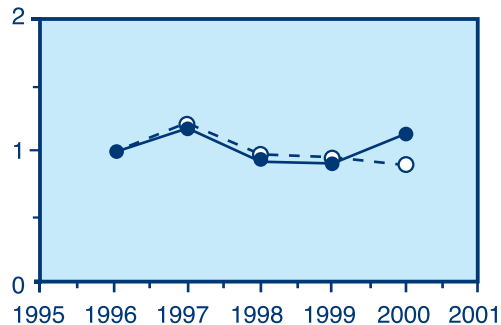
Schollekster

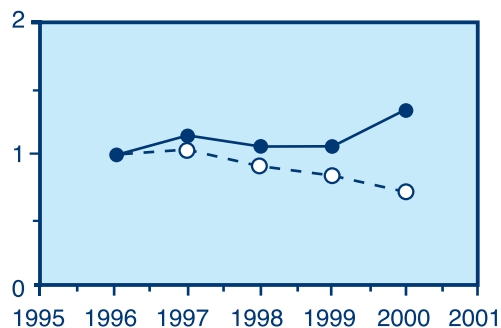
Kievit

Grutto

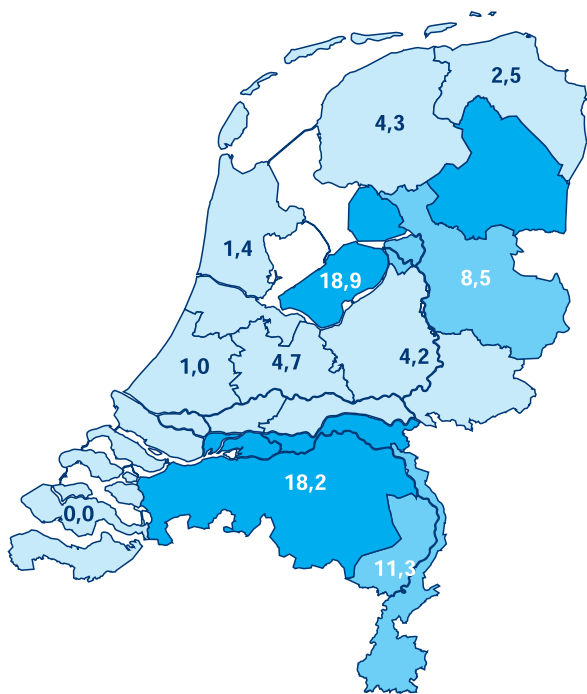
Tureluur

Figuur 1. Indexen voor vier weidevogelsoorten in gebieden mét (dichte stippen, getrokken lijn) en zonder (open stippen, gestippelde lijn) vrijwillige weidevogelbescherming over de periode 1996-2000.

Figuur 2. De verandering in het gemiddeld aantal gezinnen (procentueel) in percelen zonder ingreep (blanco) en in percelen waarin stokken zijn geplaatst (stokken), bij aanvang van het experiment (tijdspit 0), na vier uur en na 24 uur.

Figuur 3. De gemiddelde jaarlijkse afname (%) in het aantal Grutto's in de periode 1990-2000 per provincie.

Een tweede methode om maaiverliezen te beperken is niet op de standaard manier - van buiten naar binnen - te maaien, maar bijvoorbeeld van binnen naar buiten of in parallelle stroken. Gruttogezinnen kunnen dan voor de maaier wegvlugten en raken niet midden op het perceel ingesloten. Belangrijk voordeel hierbij is, dat boeren of loonwerkers in dit geval kunnen werken zonder de hulp van vrijwilligers, wat dus minder organisatie vergt. In het voorjaar van 2000 is een start gemaakt met onderzoek naar de effectiviteit van de verschillende methoden. Het was de bedoeling om dit voort te zetten in 2001, maar de MKZ-problematiek doorkruiste dit.

Grutto

Het jaar 2000 heeft ook in het teken gestaan van de discussie rondom de achteruitgang van de Grutto. In een vorige Sovon-Nieuws (nr. 3, 2000) is al melding gemaakt van de oprichting van een 'Grutto platform', waarin vertegenwoordigers zitten van Alterra, Bureau Altenburg & Wymenga, de Bond van Friese Vogelbeschermings Wachten, Steltloper Werkgroep Nederland, Landschapsbeheer Nederland, Vogelbescherming Nederland en Sovon. Het platform wil de mogelijke oorzaken aangeven van de achteruitgang van de Grutto van c. 100.000 broedparen rond 1990 naar een kleine 60.000 in 2000. De conclusie is, dat de voornaamste oorzaken van de achteruitgang zijn gelegen in een achterblijvende reproductie en dat de kern van de problemen dus in Nederland moet worden gezocht. Door uitbreiding van het stedelijk gebied, en de daarmee gepaard gaande infrastructurele aanpassingen, is de hoeveelheid open gebied in Nederland sterk afgenomen. Binnen dat open gebied is de hoeveelheid grasland ook nog eens afgenomen, bijvoorbeeld door uitbreiding van de maïsteelt. Tenslotte is ook de kwaliteit van het resterende grasland afgenomen. Verlaging van bijvoorbeeld de grondwaterstand leidt niet alleen tot een afname van de voedselbeschikbaarheid, maar ook tot een vervroeging van de eerste maaidatum. De periode waarbinnen een Grutto nog een legsel veilig kan uitbroeden is daardoor steeds korter geworden en in sommige jaren ontoereikend. De gemiddelde jaarlijkse afname per provincie (figuur 3) laat zien dat die achteruitgang niet over het hele land egaal verdeeld is. In het westen van Nederland is de achteruitgang minder sterk, terwijl deze in het oosten veel sneller gaat. Provincies met relatief lage aantallen Grutto's vertonen de sterkste achteruitgang.

Appel

Op basis van de huidige kennis is door het platform een aantal oplossingsrichtingen besproken om de Grutto voor Nederland te behouden. Daartoe is een appel geformuleerd aan:

- de overheid, als eerst verantwoordelijke voor de bescherming van de Grutto;
- de terreinbeheerders, die het beheer in weidevogelreservaten zo dienen in te richten dat eenderde van de Nederlandse populatie hier een plaats kan vinden;
- de landbouw, om landbouw en natuur in de toekomst meer te integreren;
- de vrijwilligers, om te blijven bijdragen aan de bescherming van weidevogels en een kwalitatief goede monitoring van de weidevogelstand.

Weidevogelmeetnet

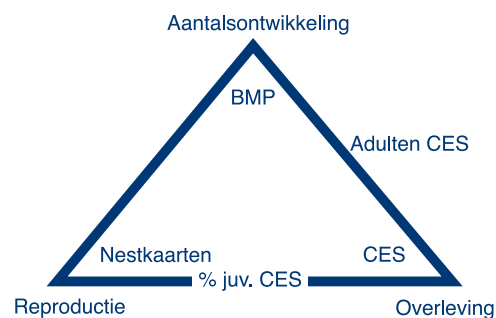
Sovon probeert al jarenlang om de kwaliteit van de weidevogelmonitoring te verbeteren door de ontwikkeling van een weidevogelmeetnet. Dat meetnet bestaat uit een combinatie van gegevens verzameld door vrijwilligers via het Broedvogel Monitoring Project (BMP) en professionals van provinciale meetnetten. De opzet van de structuur en het vaststellen van het aantal benodigde proefvlakken per te onderscheiden categorie vonden plaats in overleg met het Centraal Bureau voor de Statistiek. Belangrijke categorieën binnen het meetnet zijn drie gebruiksvormen; grasland-reservaat, overig grasland en overig cultuurland. Verder wordt nog onderscheid gemaakt naar grondsoort in combinatie met regio, bijvoorbeeld zee-klei-noord en zee-klei-zuid. Er wordt ook nog aanvullende informatie gevraagd om meer inzicht te krijgen in de factoren die van invloed zijn op het voorkomen van weidevogels, zoals grondgebruik, hoeveelheid hooiland, weidevogelbescherming, enz. Ongeveer 300 vrijwilligers die een BMP-proefvlak hebben in grasland, bouwland of halfopen cultuurland kregen aan het begin van het voorjaar een speciaal formulier met een korte toelichting in de vorm van een bijlage op de BMP-handleiding. De professionals van de provinciale meetnetten gaan op dezelfde wijze informatie verzamelen. Daarmee zal de kwaliteit van de monitoring naar verwachting sterk toenemen en zullen we in de toekomst hopelijk eerder en beter in staat zijn om desastreuze aantalsveranderingen als bij de Grutto op tijd te voorspellen.

Constant effort sites 2000

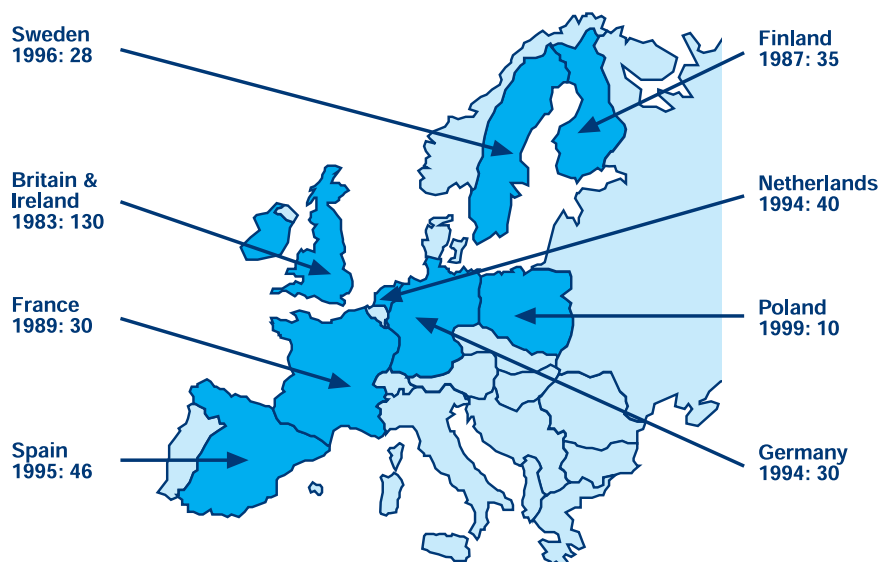
Het Constant Effort Sites (CES) project levert naast de traditionele vogeltrekgegevens over broed- en overwinteringsgebieden met name ook informatie over aantalsontwikkeling, reproductie en overleving van Nederlandse broedvogels. Door de gestandaardiseerde opzet van het ringwerk binnen het CES-project zijn de ring- en terugvangstgegevens in verschillende onderzoeksjaren onderling goed te vergelijken. Het CES-project wordt gecoördineerd door de Nederlandse Ringcentrale in samenwerking met CBS en SOVON.

Nationaal en internationaal
Met behulp van het CES-project kunnen drie interessante populatie-parameters worden berekend: veranderingen in aantallen adulte vogels (aantalsontwikkeling; in aanvulling op BMP), percentage eerstejaars vogels (reproductie; in aanvulling op Nestkaartenproject) en terugvangsten van adulten (overleving). Het CES- en Nestkaartenproject vormen samen dan ook het Meetnet Reproductie, dat het vinden van verklaringen voor aantalsveranderingen van Nederlandse broedvogels (bijv. BMP) dient te ondersteunen (figuur 1).
De mogelijkheden van gegevens verzameld volgens het CES-concept zijn door diverse Europese landen onderkend, en in navolging van de *British Trust for Ornithology* loopt er een CES-project in een achttal landen (figuur 2). De basis voor toekomstige PAN-Europese overlevingsberekeningen?

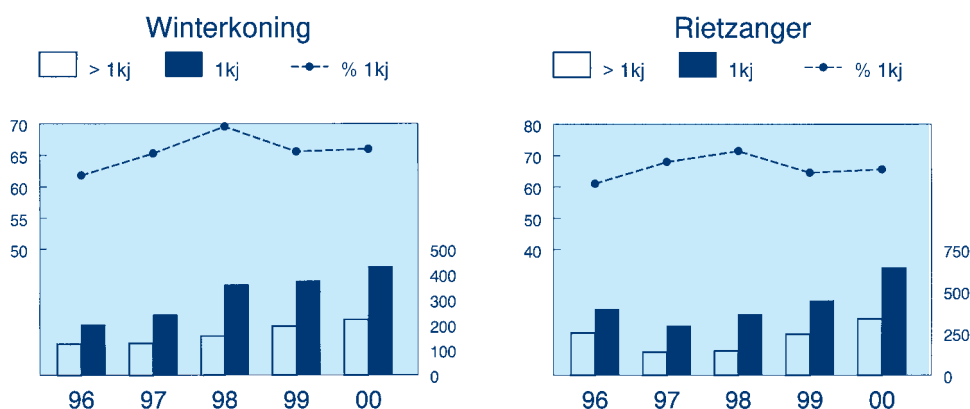
Veldwerk en vangsten
Ondanks het wisselvallige weer in 2000, met onder meer vanaf half mei een reeks depressies met als dieptepunt de zware zuid-zuidwester op 28 mei en een koele en natte juli-maand, is op ruim 90% van de circa 40 'sites' minimaal 10 van de 12 vangdagen gevangen: een pluim (lees: veer) voor de ringers! In totaal zijn 13.057 verschillende vogels gevangen, waarvan er 11.307 een ring kregen en 1750 al een ring hadden. Doordat sommige individuen zich meerdere keren lieten vangen, bedroeg het totaal aantal terugvangsten 4241. Deze aantallen komen nagenoeg over-

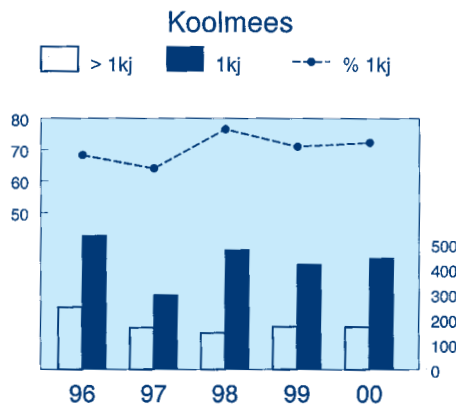
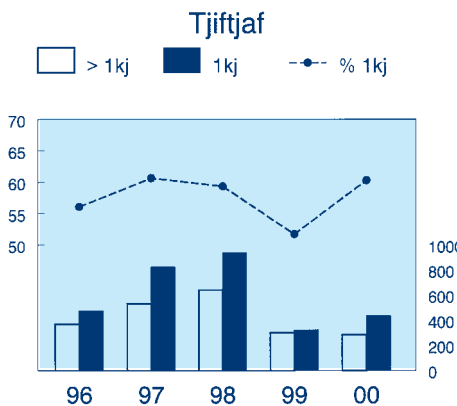
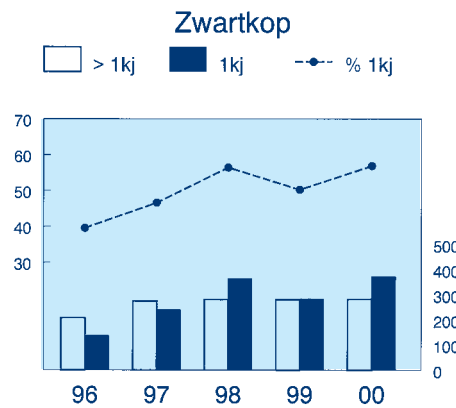
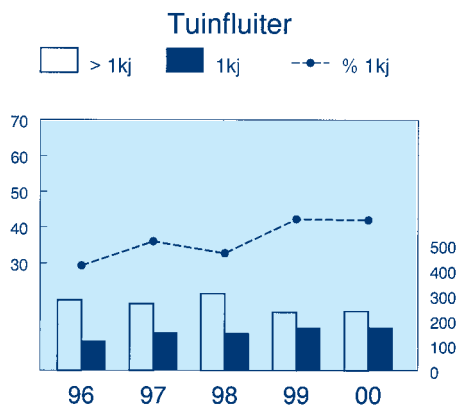
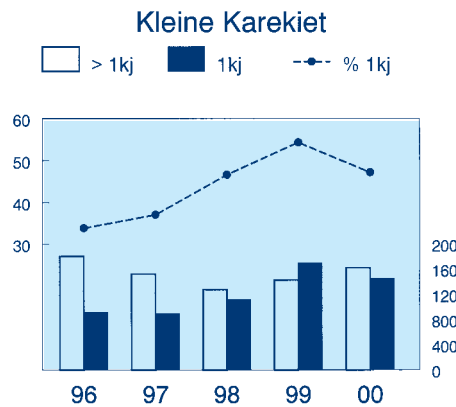
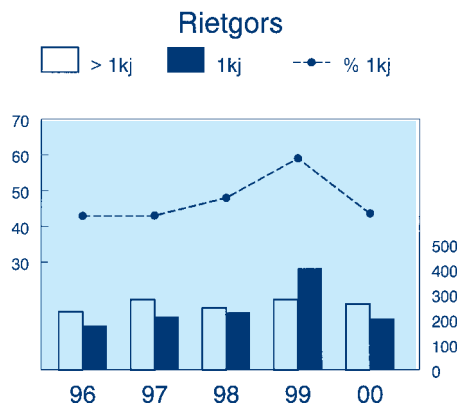
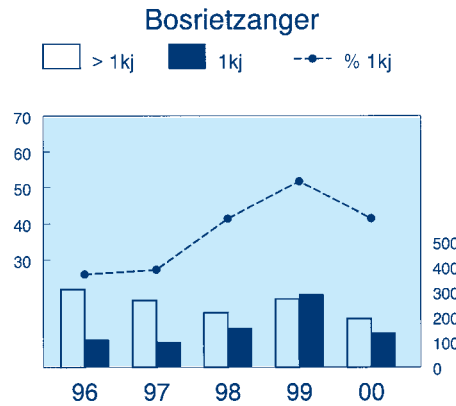
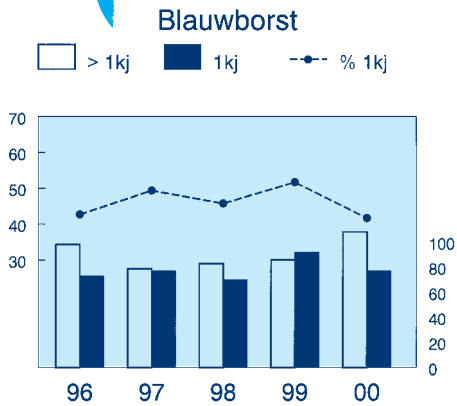
Figuur 1. Positionering van het CES-project ten opzichte van het Nestkaarten-project en het BMP.

Figuur 2. CES-projecten in Europa, met vermelding van startjaar en aantal sites in 2000.

Figuur 3. Aantallen gevangen adulte en eerstejaars vogels, en percentage eerstejaars van Winterkoning en Rietzanger op alle CES-locaties in 1996-2000, en de BMP-index in 1996-99.

linksboven:
 Figuur 4. Aantallen gevangen adulte en eerstejaars vogels, en percentage eerstejaars van Blauwborst, Bosrietzanger, Rietgors en Kleine Karekiet op alle CES-locaties in 1996-2000.

linksbeneden:
 Figuur 5. Aantallen gevangen adulte en eerstejaars vogels, en percentage eerstejaars van Tuinfluitier, Zwartkop, Tjiftjaf en Koolmees op alle CES-locaties in 1996-2000.

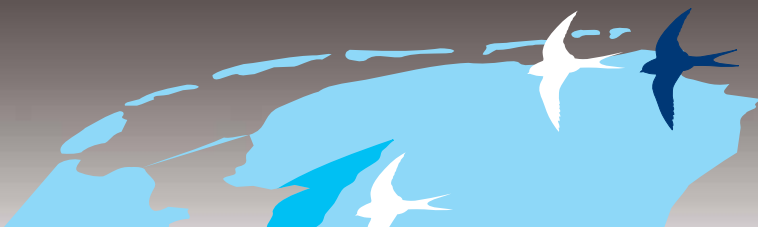
een met die van 1999 en vormen een goede basis voor verdere bewerkingen.

Resultaten 1996-2000

Winterkoning en Rietzanger zijn voorbeelden van soorten waarvan de recente positieve trend in het BMP wordt weerspiegeld in de gevangen aantallen adulten in het CES (figuur 3). Bij de Winterkoning betreft het herstel tijdens de reeks van zachte winters na de terugval door de strenge en koude winters van 1995/96 en 1996/97. Bij de Rietzanger gaat het om de verdergaande groei van de populatie in (Noordwest-) Nederland na een dip in 1997. Deze dip doet zich ook voor bij soorten als Purperreiger en Nachtegaal en houdt waarschijnlijk verband met droogte in de Sahel.

Niet alle 'rietzangers' ging het in 2000 voor de wind. In afwijking van de Rietzanger hadden Blauwborst, Bosrietzanger, Kleine Karekiet en Rietgors een opvallend laag percentage eerstejaars vogels in 2000, mogelijk als gevolg van de voorjaarsstorm eind mei en het natte weer in die periode (figuur 4). Bosbewonende soorten als Tuinfluitier, Zwartkop, Tjiftjaf en Koolmees vertoonden daarentegen geen verlaagde reproductie (figuur 5).

Frank Majoor

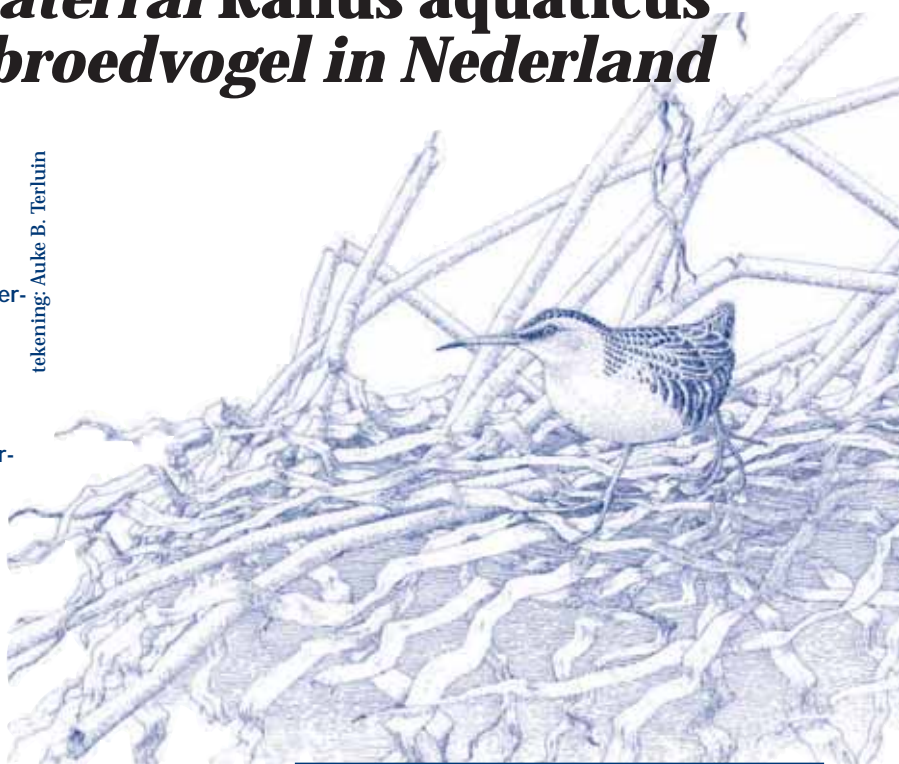
Inventarisatieperikelen

De Waterral Rallus aquaticus als broedvogel in Nederland

In Sovon-Nieuws 13 (3) 2000, bladzijde 6, las ik over de voorlopige vorderingen van de atlas-resultaten met betrekking tot het voorkomen van de Waterral. Bij territoriumkartering heb ik zo mijn bedenkingen, vooral als het gaat om moeilijk te inventariseren vogelsoorten die ook trekvogel zijn. Zo'n vogelsoort is de Waterral. Om daarvan het aantal broedparen per oppervlakte-eenheid vast te stellen, is geen lichte taak. Vooral niet, als ik het inventarisatieprotocol en de interpretatiecriteria in Van Dijk (1993, 1996) in beschouwing neem.

Reeds in 1976 schreef ik over de aanwezigheid van Waterrallen als broedvogel. Mijn conclusie was toen, dat het aantal broedgevallen lager uitkwam dan het aantal vastgestelde 'territoria'. Ook bij het latere veldwerk is dat jaar op jaar gebleken. Ten dienste van de veldwerkers leek het mij zinvol om de gedragingen van de Waterral in de periode maart-juli te beschrijven. In het bijzonder de verschillende geluiden die dan geuit worden. Als men hiervan op de hoogte is, zal dat bijdragen aan een beter inventarisatieresultaat.

tekening: Auke B. Terluin

Gedragingen van de Waterral als broedvogel

De Waterral leeft voornamelijk tussen hoogopgaande planten, zodat wij hem moeilijk kunnen zien. Gelukkig bestaat zijn 'taal' uit een aantal verschillende en goed hoorbare geluiden. Zijn gedrag is territoriaal ontwikkeld, het gehele jaar door. Tijdens de voorjaarstrek heeft hij sterk de neiging in de richting van kunstmatig voortgebracht geluid te gaan (rennend, fladderend of vliegend), vooral als de soortroep, het biggen-geluid, met een cassetterecorder ten gehore wordt gebracht. Wordt dit soort provocaties herhaald op vrij korte afstand (50-100 m) van de vorige provocatieplek, dan kunnen rallen meelopen (van den Berg 1974). Dubbeltellen in het voorjaar (maart-mei), is hierdoor geen zeldzaamheid.

Waterrallen zijn voornamelijk dagvogels (Glutz von Blotzheim 1973), omdat het oogjagers zijn. Zij trekken echter gedurende de nacht. In het voorjaar roepen en lokken vooral de niet-gepaarde mannetjes in de nacht aan de grond met de 'slag' (zie lijst met geluidstypen hieronder). Vandaar waarschijnlijk de aanduiding: "nachtelijke activiteitspiek" in bovengenoemd Sovon-Nieuws (pagina 5). Hierdoor wordt de indruk gewekt,

dat Waterrallen nachtvogels zijn en dat is niet zo. Ook deze roepende rallen worden vermoedelijk meegeteld, terwijl de meeste van hen wegtrekken. Met dit geluidstype kan het aantal broedvogels worden overteeld.

In een winter en voorjaar met veel regen kunnen tijdens de voorjaarstrek in de maand maart, pleisterende rallen ook buiten specifieke broedhabitats voorkomen. Eveneens op tijdelijk plas- en dras staande bodems met opgaande plantengroei, zoals bosschages en bos. Tegen de tijd dat het stagnerende regenwater is weggezaakt of verdampt, zijn die rallen al vertrokken.

De soortroep is kenmerkend voor een territorium, maar zegt niets over de status als broedvogel. De slag ook niet. Beide geluidstypen zijn géén aanwijzing voor een broedvogel.

Door het voortplantingsgedrag en de resultaten daarvan (nest met legsel en kuikens), zijn ook nog andere geluidstypen waar te nemen, die heel goed bruikbaar zijn voor de vaststelling van een broedterritorium. Deze geluidstypen zouden bij het inventariseren meer gebruikt dienen te worden. Rallen zijn vrij luidruchtig, maar als er eenmaal gebroed wordt zijn ze minder goed op afstand te horen, omdat er dan

Opmerkingen Arend van Dijk (coördinator BMP)

Het is nuttig dat de heer De Kroon er (nogmaals) op attent maakt dat Waterrallen lastig te tellen zijn en gemakkelijk overteeld worden. Het zal duidelijk zijn dat geluidnabootsing beredeneerd moet gebeuren, waarbij men attent dient te zijn op meelopende vogels. Attentie is ook nodig bij tijdelijk geschikte vestigingsomstandigheden: goed controleren of de rallen aanwezig blijven! Verder is het voor sommigen wellicht een openbaring dat de 'soortroep', het meest gehoorde geluid van Waterrallen, geen territorium-indicerende betekenis heeft. Hier blijkt weer uit hoe nuttig het is om geluiden te rubriceren. Door per geval te noteren welke geluiden gehoord zijn, wordt het achteraf eenvoudiger om wijs te worden uit de waarnemingen. Dit is een goede raad die al eerder en voor andere soorten gegeven is (Zwarte Specht: zie Sovon-Nieuws 8, 1995, nummer 4) en in feite voor alle lastig te inventariseren soorten geldt: door zich kennis te verschaffen van de betekenis van geluiden (een Handbook of Handbuch doet wonderen) wordt de kwaliteit van het vogels tellen sterk verbeterd. Dit is in ons aller belang. We streven er tenslotte naar om de situatie in het veld zo goed mogelijk in getallen en kaarten te vangen. Als er manieren zijn om overteeling (en ondertelling) van soorten te voorkomen, is dat zeker de moeite van het proberen waard.

zachtere geluiden gemaakt worden. Daarbij dient men alert te zijn op de niet-broedende partner. Die kan een heel eind van het nest voorkomen (> 200 m) en zich vocaal uiten. Nesten kunnen minder dan 50 m van elkaar liggen, door verschil in aanvang van de broedperiode per koppel. Vandaar, dat het beter is om op basis van andere geluidstypen dan de soortroep (biggen-geluid) en de slag, te besluiten tot één of twee broedterritoria.

Bij een nestvondst dient men zekerheid te hebben over de bijbehorende vogelsoort. Verwarring met het nest van een Waterhoen is vrij groot. Is het een nest met eieren, dan zal vrijwel altijd van de kant van de Waterral akoestisch gereageerd worden.

Conditie nesthabitat

De Waterral is als broedvogel kritisch. Bij de keuze van de nestplaats kiest hij voornamelijk dichte, vrij hoge, overstaande plantengroei, die in ondiep water staat. In laagveengebieden nestelt hij in rietvegetaties waarin zeggensoorten (*Carex*-soorten) dominant zijn. Veelal in de nabijheid van bosschages (wilg en zwarte els). Ook in broekbos met dichte onderbegroeiing, dat overstroomd is (de Kroon 1999, 2000). Soms tussen bramen. Het kan zijn, dat hij nestelt tussen pitrus (*Juncus effusus*), dat in het water staat (?).

Lijst van voornaamste geluidstypen van de Waterral met betrekking tot:

1. Het territorium

(a) De *soortroep* (meest bekend), lijkt op een gillende big. Deze roep kan bestaan uit meerdere strofen. Het is te vergelijken met het kwaken van een eend en het betekent: "Ik ben hier!". Op afstand lijkt het wel eens alsof het hoge biggen-geluid tweestemmig klinkt, zodat de indruk bestaat, dat er twee rallen bij elkaar staan te roepen. Dat is niet zo. Niet onmogelijk is, dat een ral tegelijkertijd afzonderlijke geluidsfrequenties kan maken. Staat een koppel dichtbij te roepen, dan is dat goed te onderscheiden. Meer dan een contact-roep is de soortroep niet. Het is dus geen aanwijzing voor een broedvogel.

(b) De *slag*: "kuk-kuk-kuk-kuk", "kiep-kiep" of "tieck-tieck-tieck", klinkt metaalachtig, kort en abrupt, soms variabel van toonhoogte en in aantal. Rustig voorgedragen of versnellend tot vijf 'slagen' per seconde. Het is een akoestisch aftasten van de omgeving naar het eventueel voorkomen van een soortgenoot. Van mei tot en met juli is het een mannetje, dat tracht een wijfje in de stemming te brengen. Hierbij is nog

Literatuur

- van den Bergh L.M.J. 1974. Nachtvogelonderzoek. *Het Vogeljaar* 22: 791-796.
- Bijlsma R. 1980. Inventarisatieproblemen bij Waterrallen, Porseleinhoen, en Kwartelkoning langs de Rijn tussen Rhenen en Heteren. *Veldornitologisch Tijdschrift* 3: 39-59.
- van Dijk A.J. 1993. Handleiding Sovon broedvogel onderzoek. Sovon, Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J. 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (Handleiding Broedvogel Monitoring Project). Sovon, Beek-Ubbergen.
- Feindt P. Vier europäischer Rallenarten. *Hilseheim*. M 45, OV 1 A en 1 B.
- Glutz von Blotzheim U. N., Bauer K.M. & Bezzel E. 1973. *Handbuch der Vögel Mittel-europas*. (5:390). Frankfurt am Main.
- de Kroon G.H.J. 1976. De aanwezigheid van Waterrallen als broedvogel. *Het Vogeljaar* 24: 187-192.
- de Kroon G.H.J. 1982. De Waterral. *Kosmos monografie* (23-28). Amsterdam.
- de Kroon G.H.J. 1983. Over het voorkomen van de Waterral op het Waddeneiland Vlieland. *Het Vogeljaar* 31: 265.
- de Kroon G.H.J. 1984. Habitatkeuze van de Waterral op het Waddeneiland Vlieland. *Het Vogeljaar* 32: 10-19.
- de Kroon G. H.J. 1999. Hoe diep is het oppervlaktewater in de broedhabitat van de Waterral? *Het Vogeljaar* 47: 168-172.
- de Kroon G.H.J. 2000. Over nesthabitat en nest van Waterral in actief laagveen. *Het Vogeljaar* 48: 145-151.
- Sovon. 1987. *Atlas van de Nederlandse vogels*. Arnhem.
- Vergeer J.W. 2000. Atlasproject: Geen stilte na de storm. *Sovon-Nieuws* 13 (3): 6.

geen sprake van een broedvogel.

(c) De *triller*: "tjuie-ierrrr" of "tjierr", ± 1 seconde lang. Een vibrerend geluid, dat kan volgen op de slagen. Soms wordt de triller alleen geuit. Ook meerdere keren achtereen. De betekenis hiervan is, dat een wijfje door het betreffende mannetje is gehoord of gezien. Het is een koketteren, het hof maken. Het gaat hier om een mogelijk broedpaar.

(d) Het *knor- of bromgeluid*. De soortroep kan overgaan in een heftig grommen, expressief en krachtig. Het demonstreert territoriaal gedrag naar een rivaal. In de periode april-juli kan het van een mogelijke broedvogel zijn. Meer niet.

2. De status als broedvogel

(a) De *angstroep*. Het is dan net of de slag overslaat in een langgerekt "kie-ie-ie-ihp", tot enkele keren toe, waardoor het gaat lijken op de soortroep. Een ernstige verstoring vindt op dat moment plaats, vlakbij het legsel of de kuikens. Met zekerheid broedvogel.

(b) De *alarm- of waarschuwings-roep*: "pfhieth!", "pfhieh-ieht!", is een kort, explosief schel, doordringend geluid, met veel volume. Het wordt zeer opzichtig en opvallend geuit om de aandacht naar zich toe te trekken, zodat de ver-

stoorder zich vervolgens fixeert op de opgewonden en zich ondertussen verplaatsende ral en niet op het legsel of de kuikens. Met zekerheid broedvogel.

(c) Het *trommelen* is een zacht voortdurend gemurmel, dat commotie uitdrukt om het nest, legsel of de nestkuikens. Met zekerheid broedvogel. Deze drie geluidstypen kunnen vergezeld gaan van (flarden) eerder genoemde geluiden (1a-1d).

3. Bedelen van de kuikens

Dit is een heel hoog, zacht gepiep (te verwarren met kuikens van de Meerkoet). Het nadeel is, dat deze geluiden vrij ver van het nesthabitat (of broedterritorium) gehoord kunnen worden. In ieder geval een broedgeval (broedterritorium) in de omgeving van de waarneming.

De grammofoonplaat (45-toeren) van Paul Feindt geeft genoemde geluidstypen heel goed weer.

Samenvatting

De soort-roep (biggen-geluid) en de slag zijn geen aanwijzing voor broedvogel! Het knorren, grommen, brommen, (ook geluiden die lijken op opboeren, op een wind laten met een lage intonatie) duiden op territoriaal gedrag van een mogelijke broedvogel.

De angstroep, de alarmroep, het trommelen en het piepen van kuikens, zijn de aanwijzingen voor: met zekerheid broedvogel.

Voor vaststelling van een broedgeval is één van de geluidstypen 2a-2c en 3 beslist gewenst.

Noteer tijdens het inventariseren de geluiden die men waarneemt, en waar. Gedetailleerde aantekeningen zijn belangrijk bij de interpretatie van de waarnemingen.

Denk erom, dat rallen mee kunnen lopen. Vooral bij herhaaldelijk provoceren met een kunstmatig geluid op vrij korte afstand van elkaar. De kans op overvallen is dan groot.

De niet-broedende partner kan zich meer dan 200 m van het nest laten horen.

Enquête ganzen- en zwanentellers

Wie gaat er schuil achter de ganzen- en zwanenteller? Die vraag stond, samen met vragen ten aanzien van de organisatie van het project, centraal in een vorig jaar gehouden enquête onder medewerkers aan de ganzen- en zwanentellingen. De opzet van de vragenlijst was vergelijkbaar met die voor tellers van de Zoete Rijkswateren, een jaar eerder (zie Sovon-Nieuws 13 [1]: 19). In grote lijnen waren de resultaten van beide enquêtes overeenkomstig. Maar op een aantal punten waren er ook opvallende verschillen.

Grote respons

De respons was overweldigend. Van de 298 verstuurd vragenlijsten kwamen er maar liefst 186 terug (62%). Iedereen die de moeite nam om de vragen te beantwoorden: heel erg bedankt! Ook voor alle waardevolle en bruikbare opmerkingen die bij de kolom "opmerkingen" werden ingevuld.

Profiel van de waarnemer

De teller blijkt overwegend man (96%), veelal in de leeftijdscategorie 40-55 jaar (48%) en heeft overwegend een HBO of WO opleiding genoten (58%). Ruim een derde van de waarnemers is al meer dan tien jaar betrokken bij de tellingen, nog eens 52% 3-10 jaar. Traditie is dus niet alleen bij de vogels zelf gemeengoed, maar ook bij de mensen die ze tellen. Als motivatie om naar buiten te gaan worden vooral het plezier in het tellen zelf genoemd en de bijdrage die dit levert aan kennis voor beschermingsdoeleinden. Verheugend is verder dat ruim driekwart aangeeft ook de komende vijf jaar, en daarna, door te gaan met tellen.

Uitvoering van het veldwerk

Een opvallend verschil met de tellers van de Zoete Rijkswateren is, dat een ganzen- en zwanenteller vooral in zijn eentje op pad gaat (72% van alle waarnemers); bij de Zoete Rijkswateren betreft dat minder dan de helft. Niet verwonderlijk dus dat ganzen- en zwanentellers wat minder vaak aangesloten zijn bij een vogelwerkgroep dan tellers in de Zoete Rijkswateren (63 resp. 81%).

Kennelijk is de 'organisatiegraad' van de watervogeltellers dus heel verschillend. Verrekijker en telescoop zijn standaarduitrusting; meer dan 80% gebruikt beide. Niettemin maakt een derde van de tellers gewag van determinatieproblemen. Deze spitsen zich voornamelijk toe op het onderscheid tussen Toendra- en Taigariet ganzen.

Over de organisatie van de tellingen heerst in het algemeen tevredenheid. Dat geldt zowel voor de opzet van de formulieren als voor de maandelijkse nieuwsbrief die alle tellers in de week voorafgaand aan de telling krijgen opgestuurd. Klachten hadden vooral betrekking op het late moment waarop de teldata voor het volgende seizoen bekend zijn (die staan in deze Sovon-Nieuws bij het artikel over de ganzen- en zwanentellingen in 1999/2000).

Sovon-Nieuws en rapporten

Het jaarlijkse artikel in Sovon-Nieuws (zie elders in dit nummer) vindt in het algemeen veel waardering; 80% van de waarnemers bewaart dit ook. Het seizoensverslag van de tellingen wordt door bijna iedereen (97%) gedeeltelijk of helemaal gelezen en voldoet bij de meeste waarnemers aan de eigen wensen en ideeën. Dat dit verslag jaarlijks verschijnt, vindt een meerderheid (60%) van belang. De opmerkingen die hier verder werden gemaakt, zijn divers. De ene teller ziet graag (nog) meer tabellen en grafieken en uitgebreidere soortteksten, de ander vindt het huidige aantal grafieken juist te groot. Vaak wordt opgemerkt dat het rapport lang op zich

laat wachten. Sommigen zouden meer regionale informatie in het rapport willen zien.

Over alternatieve vormen van rapporteren zijn de meningen verdeeld. Samenvoegen met de jaarrapporten van de andere watervogelprojecten wordt door een krappe meerderheid niet gewaardeerd, maar er zijn ook waarnemers die het juist op prijs zouden stellen de informatie uit de andere rapporten onder ogen te krijgen. Minder te spreken is men over vormen van publicatie via Limosa of internet, althans als dit gaat ten koste van de rapporten. Iets meer dan de helft van de waarnemers (53%) heeft een aansluiting op internet, of denkt er op termijn (15%) een te hebben. Er blijft echter ook een grote groep zonder, zodat mogelijkheden om het organiseren van de tellingen via internet te doen - door diverse mensen opgemerkt, bijv. door nieuwsbrieven en formulieren te mailen - niet voor iedereen een gepaste werkwijze oplevert. Hetzelfde geldt voor het insturen van telgegevens.

De watervogelteller ontleed?

Dankzij de enquête van de tellers van de Zoete Rijkswateren en de ganzen- en zwanenenquête hebben we inmiddels een redelijk beeld van de 'gemiddelde Nederlandse watervogelteller'. Die trouwens niet echt bestaat, omdat iedereen op zijn of haar manier met de tellingen en het veldwerk bezig is. Wat al die waarnemers gemeen hebben, is dat het een groep tot op het bot gemotiveerde mensen betreft, die al jarenlang in touw is en ook in de komende tijd niet van ophouden weet!

Boekwinkel in Naturalis

bezoekers Darwinweg
 postadres postbus 9517 2300 RA Leiden
 telefoon 071-5687691
 fax 071-5687666
 e-mail natuurenboek@naturalis.nnm.nl

Lees Limosa

Omlaats viel de laatste Limosa van 2000 in de bus. Limosa wordt uitgegeven door de Nederlandse Ornithologische Unie en SOVON. Nummer 4 bevat artikelen over de reproductie van Grutto's in agrarisch grasland, voedsel van IJ-duikers, boomnesten bij Grauwe Ganzen, nachtelijke territoriumbezoeken in maanlichte nachten door Scholeksters en waarnemingen van Kleine Zwanen in de zomer.

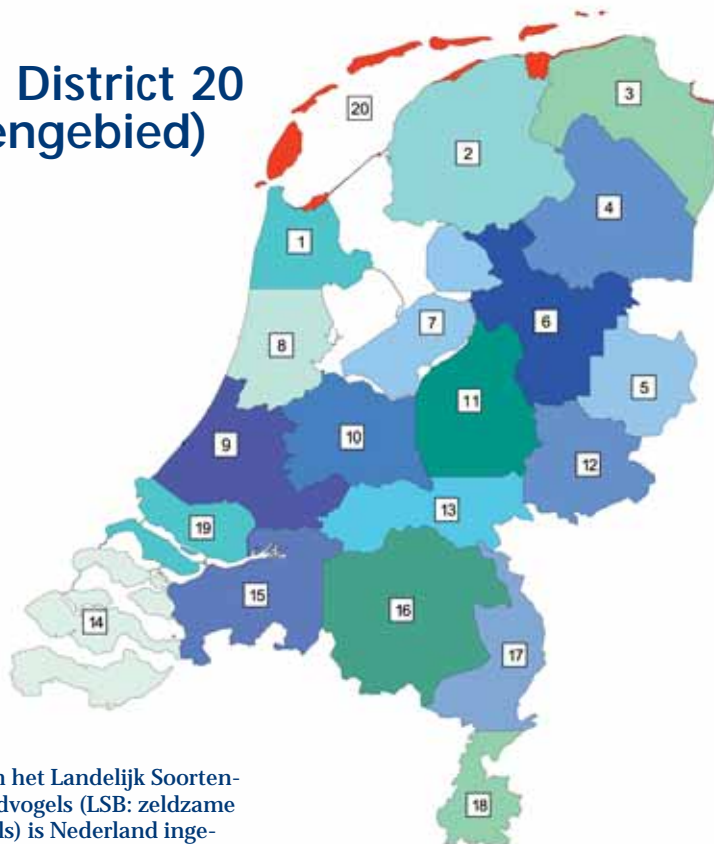
Nummer 1 van 2001 verschijnt in de zomer. Hierin o.a. het overzicht van kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 1998, voorjaarstrek van Kemphanen in Friesland, Halsbandparkieten in Amsterdam, DNA-onderzoek aan vogels, nazomerconcentraties van Nijlganzen en de afname van Patrijzen in Zeeuws-Vlaanderen.

De goede verstaander heeft het begrepen: Limosa mag je niet missen. Een abonnement kost slechts fl. 30,-.

Informatie en opgave bij Limosa, Compagnonsweg 45-47, 8427 RH Ravenswoud

Nieuw: SOVON District 20 (Waddengebied)

Ten behoeve van het Landelijk Soortenonderzoek Broedvogels (LSB: zeldzame en kolonie-vogels) is Nederland ingedeeld in districten. Ieder district heeft zijn eigen LSB-coördinator. Voor de Wadden gebeurt dit werk al jaren door Ben Koks en Lieuwe Dijkse voor het speciale Waddenzee-project. Hun werkgebied was echter verdeeld over de drie noordelijke SOVON-districten. Daardoor kwamen ook de formulieren met de resultaten op meerdere plaatsen terecht en dat is niet bevorderlijk voor een vlotte en secure verwerking.

Vandaar dat ingaande broedseizoen 2001 een nieuw district in het leven is geroepen. Onder district 20 (Waddengebied) vallen de volgende gebieden: alle Waddeneilanden, Balgzand, kust Wieringen, de gehele Afsluitdijk, Friese Waddenkust, Lauwersmeer, Groningse Waddenkust en de Dollard. De grenzen

volgen niet de dijken maar globaal de eerste binnendijkse wegen. Dus langs de vastelandskust vallen de delen van de polders tegen de Waddendijk aan (tot de eerste weg) onder het Waddendistrict.

De Waddenliefhebbers uit D1, 2 of 3 zullen de gegevens uit de Wadden in hun Nieuwsbrieven niet gaan missen, die blijven er gewoon in staan. Het verzoek aan de waarnemers is op formulieren met gegevens uit het Wadden-gebied het districtnummer 20 in te vullen. Naast soorten als meeuwen, sterns, plevieren en kiekendieven geldt dat ook voor alle andere LSB-soorten zoals Roodmus, Baardman en Roerdomp.

BIRD EXPEDITIONS

WOLGADDELTA + STEPPE
 Siberische Witte Kraanvogel 9 dagen begin oktober 2001
 SIBERIË: YENISEY+STEPPE 7-27 juli 2001 fl 7650,-

Brochure 2002 vanaf september
 Baltsende Auerhoenders - Wolgadelta+Kalmukkensteppe
 Siberië: Yenisey+Sayangebergte - Arctisch Siberië: Rossmeeuwen - Beren en Wolven Russisch oerbos

Email: info@birdexpeditions.nl
 Website: www.birdexpeditions.nl
 Waterstraat 46-48 6573 AD Beek
 Telefoon: + 31-(0)6-20 400 003

'Werk je ook voor de SOVON?' vrijwilligerswerk in de regio

Zoals aangekondigd in de vorige Sovon-Nieuws gaan we meer aandacht besteden aan het goede werk dat vogelwerkgroepen in den lande verrichten. De aftrap wordt verzorgd door Vogelwerkgroep Nederweert.

Vogelwerkgroep Nederweert is een betrekkelijk kleine vogelwerkgroep in Midden-Limburg. Met zo'n 60 leden, waarvan ruim de helft

zeer actief, is het een bedrijvige club vogelaars. De belangrijkste activiteit van de VWG is het monitoren van zeldzame en schaarse broedvogels. Het werkgebied, even ten noordoosten van Weert en ten zuiden van de Groote Peel, beslaat de hele gemeente Nederweert. Het is ruim 9000 ha groot en bestaat hoofdzakelijk uit agrarisch gebied. Maar er liggen ook enkele mooie natuurreservaten als Weerterbos en de moerasgebieden De Zoom, het Sarsven en De Banen. 'De Groote Peel ligt wel voor een deel in ons werkgebied, maar behoort toe aan VWG De Peel, en dat vind ik eigenlijk prima, want anders zou het niet meer te behappen zijn'. Aan het woord is Raymond Pahlplatz, bestuurslid van de in 1994 mede door hem zelf opgerichte club.

Destijds woonde Raymond nog maar kort in Nederweert, maar iemand met meer dan gemiddeld verstand van vogels is doorgaans snel gevonden. Samen met Lei Reemers was hij vanaf het begin een van de drijvende krachten achter Vogelwerkgroep Nederweert. De VWG startte met 20 leden. Inmiddels zijn dat er 60. 'De meesten zijn zeer betrokken bij het reilen en zeilen binnen de vogelwerkgroep' zegt Raymond. 'Helaas hebben we geen jeugdleden. We hebben wel geprobeerd om ook schooljeugd en de scouting te enthousiasmeren, maar het aantal bleef bij vier steken.' Jeugd sluit zich niet gemakkelijk aan bij een vogelwerkgroep, beklaagt hij zich. Een aantal jaar geleden deden natuurgeïnteresseerde jongeren veel meer in groepsverband dan nu, is zijn vermoeden.

De jaarlijkse beginnerscursus die wordt georganiseerd door de vogelwerkgroep loopt zeer goed. Een kort berichtje in

het plaatselijke blaadje levert al gauw 'over-inschrijving' op. Er is maar plaats voor 20 personen. De rest is een jaar later aan de

beurt. In zes bijeenkomsten leren enthousiastelingen de eerste kneepjes van het vogelvak. Iedere cursus levert mensen op die actief willen zijn in het beschermingswerk of met inventarisaties.

De broedvogelinventarisatie - volgens de BMP-B methode - is het grootste project van de vogelwerkgroep. Het werkgebied is opgedeeld in 21 deelgebieden, elk met zijn vaste inventariseerder, soms aangevuld met een nieuwe wiling die een rondje meeloopt om ervaring op te doen. Naast de 116 'verplichte' soorten, zijn er 21 'niet-verplichte' soorten aan de lijst toegevoegd. Kleine Karekiet, Bosrietzanger en Rietgors worden facultatief geteld. De gegevens worden jaarlijks gepubliceerd in een fraai broedvogelverslag. Door snelle rapportage worden tellers gestimuleerd om mee te blijven doen. 'Over een paar jaar gaan we er een mooi boek van maken', licht Raymond een tipje van de sluier. Daarnaast wordt door de VWG meegegaan aan het steenuilen- en kerkuilenproject. 'We zijn gezegend met goede timmermannen die jaarlijks heel wat nestkasten bouwen' lacht Raymond. 'Dit jaar hebben ze ook nog eens zeven ooievaarsnesten gebouwd en geplaatst!' 'Weidevogelbescherming is ook heel belangrijk. Nederweert heeft een van de laatste Grutto-bolwerkjes in Limburg; de nestbeschermers doen er alles aan om zoveel mogelijk nesten te vinden, en dat lukt ze verdraaid goed'. Van de 39 nesten vorig jaar, werden er 27 gevonden en beschermd. Dat de Grutto ook hier in de problemen zit, blijkt uit de 145 territoria die begin jaren negentig nog werden gevonden.

Waar weidevogels steeds meer onder druk komen, zit een aantal struweelvo-

tekening
Houtsnip:
Karin Linders

gels enorm in de lift. 'De Roodborsttapuit is een ongekend succesverhaal' wordt Raymond enthousiast. 'Tijdens het eerste onderzoeksjaar in 1994 telden de inventariseerders 53 territoria, in 2000 waren dat er maar liefst 126. Daarmee is Nederweert een van de weinige plekken Nederland waar Roodborsttapuiten nog volop in cultuurlandschap voorkomen. De vogelwerkgroep heeft deze soort vorig jaar met extra aandacht gevolgd in zijn broedbiotoop. Biotoopkenmerken werden genoteerd volgens een door Boena van Noorden (Provincie Limburg) uitgedokterde systematiek. Door advies uit te brengen aan behorende instanties hebben de inventariseerders bereikt dat de 'natuurlijke' linten door het landschap verbeterden. Extensiever maaibeheer, waarbij slechts één kant van de sloot wordt gemaaid, zorgt ervoor dat een deel van de late broedsels succesvol kan zijn. Ook het verbod tot afbranden van bermsloten, mestinjectie in plaats van mestverspreiding en minder gebruik van bestrijdingsmiddelen blijken de juiste ingrediënten voor de groei van het aantal Roodborsttapuiten. 'Ondanks het intensieve landgebruik zijn er een boel leuke soorten te inventariseren in Nederweert en omgeving', zegt Raymond met trots. 'Helaas gaat het met de Fluitier bergafwaarts. In 1994 nog 33 territoria, in 2000 nog maar drie. Een zorgelijke trend die ook in de rest van Nederland opgeld lijkt te doen'. De Graszanger was vorig jaar een onverwachte nieuwkomer in het gebied. 'Helaas heb ik hem door allerlei omstandigheden gemist' betreurt hij. Hij heeft het prima naar zijn zin in het Nederweertse, zoveel is duidelijk. 'Er zijn hier echte supervrijwilligers, die erg veel tijd steken in inventarisatie, bescherming en educatie' zegt hij tot slot.

Harvey van Diek

De atlas gloort (en sponsor een soort)!

Terwijl het ene fraaie Sovon-product nog maar net bij u in de kast staat, wordt alweer volop gewerkt aan het volgende: de nieuwe broedvogelatlas. Terwijl de DC's zwoegen op de eindcontrole van het ingeleverde materiaal, zijn de voorbereidende werkzaamheden voor het boek zelf in volle gang. Zo'n 80 soortspecialisten hebben hun medewerking toegezegd en een aantal befaamde vogeltekkenaars is reeds speciaal voor de atlas aan het werk getogen.

Er wordt alles op alles gezet om het boek op de Landelijke Dag van 2002 te kunnen presenteren. U kunt als VWG of als persoon uw affiniteit met een of meer soorten in de atlas extra kenbaar maken door soorten te sponsoren; meer daarover elders in dit nummer. Wees er snel bij, want elke soort kan slechts één maal worden gesponsord!

Het is net niet helemaal gelukt om alle 1650 atlasblokken in drie jaar onderzocht te krijgen. Hoewel MKZ bijna roet in het eten gooide, worden dit voorjaar de laatste witte plekken van de kaart geveegd. En, over kaarten gesproken: hierbij een tweetal voorproefjes van de dichtheidskaarten, die steeds meer hun definitieve vorm benaderen. U ziet: dankzij het werk van al die Atlas-medewerkers zijn we in staat om waarlijk uniek kaartmateriaal te presenteren. Het

toont aan dat met een betrekkelijk eenvoudige, maar gestandaardiseerde methode een gedetailleerd beeld is te verkrijgen van (relatieve) aantallen en verspreiding, zelfs van min of meer 'gewone' soorten. Nog anderhalf jaar slapen, dan kunt u die met honderden inspirerende kaarten gevulde Atlas naast de Avifauna's deel I en II op de plank zetten!

Ander faxnummer

In de maand juni heeft Sovon een andere telefooncentrale gekregen. Als gevolg hiervan is niet alleen een aantal interne nummers veranderd, maar ook ons faxnummer! Het oude 88 heeft een verjonging ondergaan en is nu 22. Het faxnummer luidt dus 024-6848122. Schrap a.u.b. het oude nummer uit uw boeken.

Agenda

juli

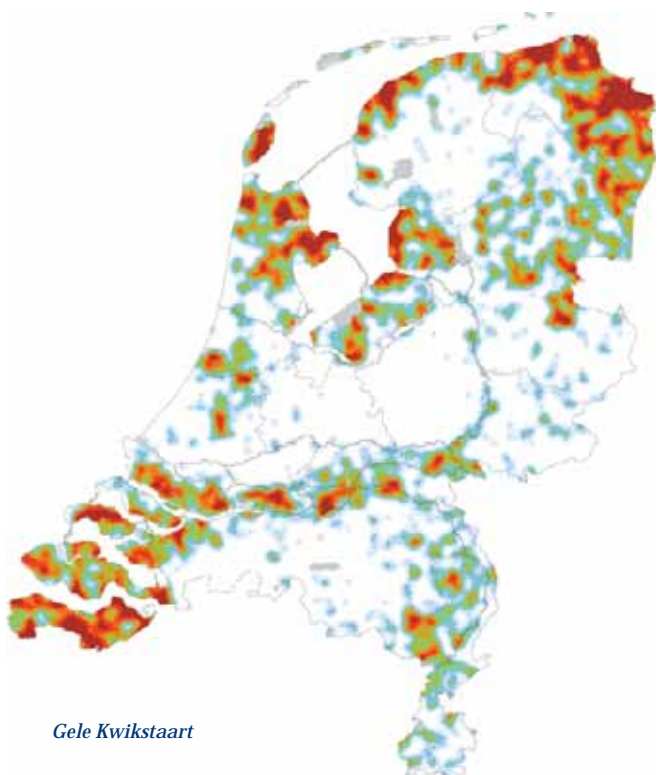
**(14) watervogeltelling Zoete Rijkswateren
(21) integrale Waddentelling**

augustus

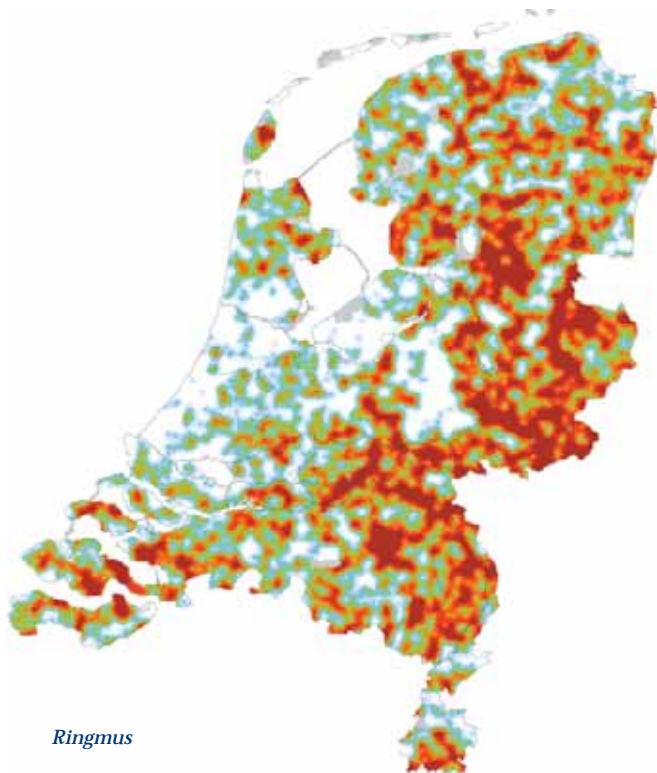
(18) watervogeltelling Zoete Rijkswateren

september

**(15) telling Grauwe Ganzen,
watervogeltelling Zoete Rijkswateren**

Gele Kwikstaart

Ringmus